

Vocea Civică

Volumul 7, Nr. 4 (37)

Iunie 2001

◆
Interviu cu:**Theodor Magder,***Vicepreședinte și
Director Executiv,
Asociația
Organizațiilor și
Comunităților
Evreiești din Republica
Moldova**(pag. 2)*◆
Interviu cu:**Mihail Sidorov,***Președinte,
Comisia Parlamentului
Republicii Moldova
pentru Drepturile
Omului și Minorități
Naționale**(pag. 4)*◆
Gyorgy Konrad**RETORICA
NAȚIONALISTĂ CA
INSTRUMENT AL
PROMOVĂRII
INTOLERANȚEI
ETNICE***(pag. 11)***Buletin Informativ****Ediție Specială****CDDP****Centrul pentru Dezvoltarea
Democrației Participative**

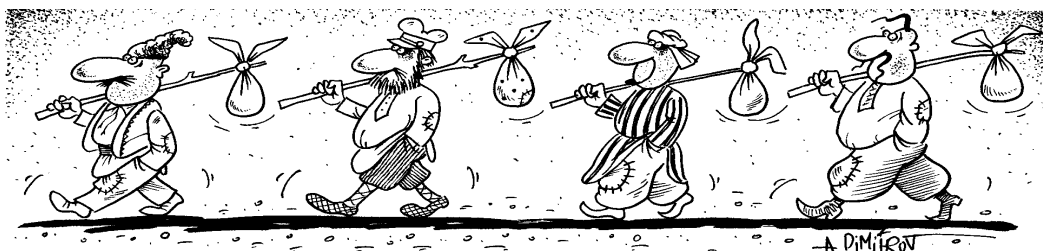
A devenit deja un adevăr axiomatic faptul că trăim într-o societate foarte bolnavă. Este extrem de sufocant să conștientizăm în permanență că această societate este divizată din punct de vedere teritorial, etnic și care, în ultima vreme, s-a mai divizat și din punct de vedere al averii cetățenilor. Este evident că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să găsim un remediu pentru a depăși această stare. Proverbul spune că problemele pe care nu le putem rezolva noi le va rezolva timpul. Nu cred că a lăsa rezolvarea lor pe seama timpului poate fi un motiv pentru consolare. Comprimarea timpului datorită frecvenței evenimentelor semnificative ce se produc într-o anumită perioadă divizează tot mai mult statele în avansate și înapoiate.

Cel mai mare risc pentru societățile înapoiate îl reprezintă perspectiva unui posibil colaps economic cu toate consecințele ce se vor profila imediat în domeniul social și politic. Într-adevăr, aceste state n-au nici o șansă să se integreze în comunități mai largi atâta timp cât pot aduce cu sine probleme dificile. De asemenea, ele nu pot să reziste dacă se transformă în autarhii din punct de vedere economic și pe lângă aceasta mai ridică bariere pentru libera circulație a cetățenilor în afara țării. Pe de altă parte, promovarea de către statele înapoiate a unor politici de deschidere comportă o altă categorie de riscuri, și anume riscuri legate de imigrația celei mai educate și apte de muncă părți a populației, care este în căutarea unei vieți mai bune. Metaforic vorbind, hotarele acestor țări funcționează ca membranele osmotice, numai că în sens invers, lăsînd să treacă tot ce-i bun în afară, menținînd în interior tot ce nu este competitiv. Republica Moldova nu face excepție în acest sens, complexitatea problemelor cu care se confruntă țara îi face pe foarte mulți din cetățenii noștri disperați să imigreze.

Există o singură posibilitate de a opri acest exod, prin a le oferi oamenilor o speranță că această țară se va putea integra într-o comunitate în care sunt recunoscute anumite valori și care într-un viitor previzibil va putea să le ofere un nivel decent de trai. Dar pentru aceasta ar trebui mai întîi să înlăturăm în mod onest și pas cu pas problemele ce ne macină din interior.

Sigur că Republica Moldova se confruntă cu o complexitate de probleme. Am hotărît să ne referim doar la problemele minorităților naționale din țara noastră și să vedem dacă există aici probleme reale sau doar imaginare. Probabil și unele, și altele. Nu putem pretinde că știm cu siguranță cum pot fi rezolvate problemele minorităților naționale. Ceea ce putem face, însă, este să oferim un cadru de discuții din care am desprinde și înțelege problemele cu care se confruntă aceste comunități, cât de confortabil se simt cetățenii noștri de alte naționalități din punct de vedere al legislației ce reglementează apărarea drepturilor la păstrarea identității naționale și culturale a minorităților, integrarea lor plenară în viața social – economică și politică. De asemenea, ne-am propus să publicăm materiale ce ar scoate în evidență practica internațională vis-à-vis de rezolvarea problemelor etnice, culturale, lingvistice. Credem că armonizarea relațiilor interetnice poate ajuta țara noastră să se integreze mai rapid în spațiul european, unde există anumite standarde în acest sens. În plus, este cunoscut faptul că guvernele țărilor vecine își formulează în permanență politici vis-à-vis de conaționali lor de peste hotare. Din acest punct de vedere este extrem de important ca semnalele pe care le primesc din partea cetățenilor noștri de naționalități respective să fie pozitive. Aceasta ar putea duce la o eventuală stabilire a unui climat de cooperare economică preferențială și benefică pentru toți cetățenii Republicii Moldova, și evitarea, pe cât se poate, a utilizării factorului etnic în jocurile politice.

Credem că discutarea onestă a problemelor etnice va ajuta societatea noastră să depășească înstrăinarea ce se menține între diferite grupuri sociale. Ne adresăm tuturor celor interesați să contribuie cu punctul lor de vedere la elucidarea acestor probleme. Am dori să profităm de ocazie și să aducem mulțumiri Ambasadei SUA la Chișinău pentru sensibilitatea la problemele cu care se confruntă societatea moldovenească și pentru că a susținut proiectul nostru îndreptat spre examinarea problemelor reflectate mai sus în cadrul programului său de granturi mici.

“E nevoie ca toți să cunoască adevărul”

Vocea Civică: *Stimate dle Theodor Magder, care sînt principalele obiective ale Asociației Organizațiilor și Comunităților Evreiești din Republica Moldova (AOCERM)? Care sînt lucrurile majore pe care ea a reușit să le realizeze în ultimii zece ani?*

Theodor Magder: Obiectivul de bază este regenerarea unei vieți naționale în spiritul tradițiilor și obiceiurilor istorice, adică este vorba de un obiectiv ce ține de afirmarea identității etnice. Al doilea obiectiv se referă la un proces de integrare nu numai pe plan etnic, ci și pe cel general al statului. Cu toate că Moldova este o țară polietică, ideea noastră este că relațiile interetnice trebuie să fie aici nu numai armonizate, dar să constituie o bază pe care să se creeze - cu ajutorul societății civile - unitatea poporului Moldovei, pentru că noi toți cădem sub incidența acestei noțiuni și sîntem conștienți de acest lucru. Acestea sînt principalele două obiective: identitatea și integrarea, dacă ar fi să le rezum în două cuvinte.

Cît privește activitățile, ele sînt atît de multe încît e foarte greu să le înșir pe toate. Eu cred că ar fi cazul să facem un scurt istoric al organizației ca să ne dăm seama ce s-a reușit a se realiza în toți acești ani.

AOCERM își trage originea încă din perioada de pînă la cel de-al 2-lea Război Mondial, din 1935, cînd în fosta Basarabie exista o Federație a Comunităților Evreiești. Un succes de drept al acestei federații a fost Societatea de Cultură Evreiască, înființată deja în perioada “înnoirilor”. Acum ea are o vechime de 12 ani. În 1989, a avut loc conferința de înființare. În 1990, ea a contribuit la apariția cărții dnlui Pilat “Pagini din istoria evreilor din Basarabia”, o carte care constituie o etapă, deși ea este depășită și în unele privințe chiar controversată. Și-a deschis porțile sinagoga “Habad-Liubavici” - pe strada cu același nume - unde a fost confirmat, pe

linie guvernamentală, rabinul șef al municipiului Chișinău și al întregii Moldove. În 1991, și-a început activitatea în Moldova organizația americano-evreiască de binefacere “Joint”. Ea acordă un foarte mare ajutor, o susținere substanțială, celor mai vulnerabile pături ale populației evreiești. În zilele de astăzi, ea lucrează prin o organizație locală care se cheamă “Hesed-Yehuda”. Aceasta din urmă dispune de un sistem întreg de ajutorare a familiilor evreiești nevoiașe, pensionarilor, invalizilor etc. Apoi, din Societatea de Cultură Evreiască s-a născut AOCERM.

Asociația noastră are filiale nu numai în partea dreaptă a Nistrului, dar și în raioanele de partea stîngă. Pentru noi Nistrul nu este hotar. Pornim de la ideea că acel conflict pe care îl avem cu Transnistria nu este unul interetnic, căci pe malul stîng al rîului locuiesc aceleași etnii ca și pe malul drept, inclusiv evrei. Așadar, avem filiale la Soroca, Bălți, Orhei, Tighina, Comrat, Cahul, Tiraspol, Dubăsari, Rîbnița, Grigoriopol etc., nemaivorbind de municipiul Chișinău unde locuiește aproximativ jumătate din populația evreiască. Asociația noastră numără în prezent 12 filiale - organizații de sine stătătoare. Președinții lor devin în mod automat membri ai Comitetului de conducere al asociației. Aș spune că dacă toate organizațiile etnoculturale de la noi ar proceda într-un mod similar, n-ar mai exista vreun pretext de a împărți teritoriul statului în două. Chișinău se află în centru, Nistrul nu este hotar, după cum am spus, și e o singura asociație. Sigur că acest lucru presupune depunerea anumitor eforturi, destul de mari. Eu sînt și vicepreședinte, și director executiv al AOCERM și în această calitate vizitez organizațiile noastre locale, țin legătura cu ele astfel încît mă aflu destul de des și pe malul stîng, și pe cel al Nistrului, oriunde e nevoie.

În 1992, a apărut o bibliotecă evreiască “I. Mangher” - filială a bibliotecii municipale. Deci, e vorba de o bibliotecă de stat. Dar ea nu este o bibliotecă simplă unde vin abonații numai ca să împrumute ori să întorcă o carte. Ea reprezintă un adevărat centru de cultură evreiască. Pe lîngă această bibliotecă funcționează și cenacluri literare, și grupuri de copii care învață obiceiurile, tradițiile, limba etc. Mai există un teatru, un ansamblu de dans foarte bun care se apropie mult de un nivel înalt de profesionalism în coreografie. Astfel, pe lîngă această bibliotecă s-a creat și un centru special de cultură evreiască în cadrul căruia se desfășoară o multitudine

de activități culturale. Structura organizației noastre ne-a permis să mai deschidem două școli evreiești la Chișinău cu un număr de aproximativ peste 700 de elevi. Una din școli are o tentă religioasă (școala Nr. 15), iar cealaltă, Nr. 22, este laică, unde alături de evrei pot învăța și reprezentanții altor etnii, de alte credințe, pentru a nu ne izola de societate. Ambele sînt școli de stat și sînt întreținute de stat, dar totodată se bucură de tot sprijinul din partea reprezentanțelor israeliene din Moldova. Pe lîngă Academia de Științe există o secție de istorie și cultură a evreilor, alături de alte patru secții ale Institutului de Cercetări Interetnice al Academiei de Științe. Și această secție are multe realizări editoriale de mare valoare științifică și a publicat numeroase cercetări. În fruntea ei se află doctorul habilitat în istorie, dl Iacob Copanschi. De asemenea, asociația întreține contacte cu organizațiile evreiești internaționale și în primul rînd cu cele din țările vecine.

VC: *În ce mod întreține AOCERM legătura cu evreii care au emigrat din Republica Moldova?*

TM: Avem legături strînse cu ei. În 1999, a avut loc primul în istorie și în lume Congres Internațional al evreilor originari din Moldova, actualmente domiciliați în alte țări și în primul rînd în Israel. Delegația israeliană număra peste 70 de persoane. Congresul a avut un ecou destul de răsunător și a fost calificat de ambasadorul Israelului de la Kiev - care a fost cu acest prilej la Chișinău și se afla în prezidiul reuniunii - drept un act fără precedent din punct de vedere istoric. Aceasta a fost o adevărată realizare. Ne facem cunoscuți în lume și prin organele de presă cum sînt, de exemplu: “Naș Golos” (Vocea Noastră), “Istoki” (Originile), “Doreinu” (ziar de tineret) etc. De asemenea, avem emisiunile noastre la radio și televiziune (“Viața evreiască” și “Pe strada evreiască”). Mai avem și o organizație a femeilor evreice “Hava”. Ele toate sînt subdiviziuni ale AOCERM. Dar atmosfera din cadrul asociației este liberă și democratică astfel încît oricine din cadrul ei are libertatea și posibilitatea de a se afirma și activa. Nimeni nu le impune un program obligatoriu de activitate.

Țin să menționez că, cu prilejul congresului din 1999, primăria municipiului Chișinău ne-a restituit una din clădirile istorice din Chișinău, o sinagogă, și președintele nostru, dl S. Șoihet, un arhitect

de renume, a finisat un proiect de modernizare a ei, păstrînd fără îndoială aspectul ei istoric. În clădirea respectivă se vor ține slujbele religioase astfel încît ea va fi și un centru de cult, și un centru de propagare a culturii, și un centru de binefacere.

VC: *Care sînt problemele majore cu care se confruntă membrii comunității evreiești din Moldova?*

TM: Noi ne confruntăm cu aceleași probleme cu care se confruntă statul nostru în care trăim. Nu putem face abstracție de ele. Or, cu toții știm care sînt aceste probleme și că pe primul plan se află cele economice. Cu tot ajutorul și asistența pe care le primim din partea organizației "Joint" și altora, pe noi ne îngrijorează faptul că situația economică de aici este atît de precară, deși se dau asigurări că ea se va îmbunătăți. Noi ne dăm seama că nu putem conta la infinit pe ajutorul organizațiilor evreiești internaționale "Joint" și "Sohnut". Astfel, se pune problema găsirii unor surse proprii de venit și de existență pentru o viață decentă, o viață normală. Asta este una din problemele noastre mari. Apoi urmează eterna problemă a tineretului. Acesta trebuie să aibă perspective de dezvoltare și unul din motivele care explică mișcarea de repatriere a evreilor în Israel este anume problema tineretului. Acesta nu prea vede aici mari perspective dacă e să judece după ziua de azi și situația actuală. Problema respectivă ne frămîntă foarte mult, pentru că înțelegem că în cele din urmă nu toți evreii din Moldova vor părăsi țara lor de baștină, țara în care au rămas mormintele strămoșilor lor, țara care a trecut prin catastrofa cunoscută sub numele de "Holocaust" în timpul războiului. Această catastrofă a lovit și evreii din Moldova. Avem o organizație specială, a foștilor deținuți ai lagărelor de concentrare și gettouriilor. Ea la fel face parte din asociația noastră.

VC: *Se confruntă membrii comunității evreiești din Moldova cu acte de xenofobie și antisemitism?*

TM: Xenofobia, antisemitismul, naționalismul agresiv, sînt niște fenomene care au loc poate într-o măsură mai mare în alte țări, deși anumite "străfulgerări" de acest gen se mai aud și se mai simt și aici. Dar în orice caz, în ziua de azi, noi considerăm că în Moldova nu avem nici antisemitism de stat, nici antisemitism ca fenomen social, deoarece nu există vreun partid politic, vreo organizație, care să susțină cauza antisemitismului. Însă, cîteodată, se mai fac auzite anumite reproșuri care cică ar justifica atrocitățile antonesciene comise aici.

VC: *Care credeți că sînt "rădăcinele" xenofobiei, antisemitismului și naționalismului agresiv? Cum este posibil că oamenii sînt în stare să renunțe la demnitatea lor de ființe umane și să tortureze ori să ucidă alte ființe umane doar din simplul motiv că acestea ar vorbi o altă limbă, ar fi de altă culoare, origine etnică etc.?*

TM: La această întrebare nu se poate răspunde în cîteva cuvinte.

Chiar zilele trecute, statul polonez, în frunte cu autoritățile oficiale, și-a cerut scuze de la evreii unei localități care au fost decimați în întregime, într-un mod absolut barbar (cu schingiuri, decapitări, incendieri etc.). Pînă și sătenii din localitatea vecină cu care evreii trăiau în pace și bună înțelegere de zeci de ani au participat la aceste atrocități și distrugerii. Este firesc să ne întrebăm: cum așa? Cum de s-a întîmplat așa ceva? Cum de a fost posibil? Oamenii au devenit dintr-odată fiare și au săvîrșit acte ce nu corespund cu epoca noastră, cu epoca creștină, cu nici un fel de credință religioasă. Cum de a fost posibil ca un întreg sat de 1600 de oameni să fie decimat? Femei, bătrîni, copii. Poate că asemenea crime abominabile au fost posibile și datorită influenței nocive, exercitată de către organizații care foloseau antisemitismul în anumite scopuri politice. Întrebarea pe care mi-ați pus-o este de mare actualitate. După cum spuneam anterior, la noi antisemitismul nu se mai manifestă așa cum s-a manifestat cîndva și nu mai este o politică de stat. Așa ceva este de neconceput acum.

Un partid antisemit există actualmente în Franța, în frunte cu Le Pin. Noi nu avem un asemenea partid în Moldova. Există organizații neonaziste în Germania, țară care acum - drept un fel de scuză - îi primește pe evreii ce doresc să se stabilească acolo și plătește compensații persoanelor ce au avut de suferit de pe urma exceselor hitleriste. Există un partid neonazist și în...SUA. Așa ceva la noi nu există. Dar, totuși, considerăm că acest trecut sîngeros nu poate fi în nici un caz dat uitării. Nu e vorba de a trage pe cineva la răspundere. E vorba de "a nu uita", pentru că avem o datorie față de victimele nevinovate ucise. Avem datoria de a lua toate măsurile necesare pentru a preîntîmpina repetarea celor întîmplate. În acest scop, anul trecut, la Stockholm, a avut loc un forum, inițiat de Curtea Regală Suedeză și promovat de Guvernul Suediei, în frunte cu prim-ministrul ei. Delegații din partea a 45 de state ale lumii au participat la forumul respectiv. Multe din ele erau conduse de președinți de țări, prim-miniștri. Federația Rusă a fost reprezentată de un vicepremier. Moldova a avut și ea o delegație oficială. În adresarea, adoptată de către această înaltă reuniune, se pun tocmai accentele pe aceste momente: de

a nu uita, de a spune adevărul, de a vorbi despre ceea ce a avut loc. Unul din scopurile clarificării adevărului istoric este de a instrui în acest sens tineretul. El trebuie să știe ce s-a întîmplat atunci. El nu are acces la alte surse de informație decît acelea care i se pot oferi acum. De aceea, la forumul din Stockholm s-a ridicat problema introducerii în manualele școlare din toate țările niște capitole speciale în care să se vorbească foarte obiectiv despre atrocitățile din acei ani, cînd fascismul și hitlerismul bîntuiau în Europa, inclusiv în Moldova, Ucraina, Belarus, Federația Rusă etc. În acest sens, facem și noi cîte ceva. Chiar zilele astea, a apărut la Chișinău cartea "Krasnaia Pena" (Spuma Roșie) de Anatolie Kogan. E o cîrțulie documentară despre ce s-a întîmplat la Dubăsari și în alte localități din Transnistria. Despre ghettoul din Chișinău și destinul lui avem o altă carte. Avem și un memorial la Dubăsari în memoria evreilor care au fost uciși într-un număr foarte mare acolo. Nu se cunoaște numărul exact, dar există morminte comune în care au fost îngropați în jurul a 15 000 de oameni. La acest memorial, venim în fiecare an, aprindem o lumînare așa cum se cuvine.

VC: *Cum pot fi preîntîmpinate xenofobia, naționalismul agresiv, antisemitismul etc.?*

TM: Tot ce face Departamentul Relații Interetnice, tot ce face asociația noastră, indică cam tot ce s-ar putea face în această direcție. În primul rînd, e nevoie de promovarea neobosită a ideii că sîntem cu toții cetățeni ai aceluiași stat și avem deja interese comune ce ne apropie. Pe de altă parte, pentru a nu se repeta "Holocaustul", cetățenii trebuie să cunoască tot adevărul despre acest trecut. Atunci cînd se publică o istorie a Moldovei în care, să zicem, nu se spune nimic despre ghettoul din Chișinău unde se aflau peste 12 mii de oameni care au fost, de fapt, masacrați în mare parte, eu cred că se face o mare nedreptate. În primul rînd, tineretul trebuie să știe despre toate acestea. Noi, bătrîni, sîntem pe ducă, dar generațiile care vin trebuie să cunoască adevărul despre trecut pentru a nu-l repeta. Sigur că avem anumite angajamente internaționale, anumite norme juridice ce interzic manifestarea xenofobiei, antisemitismului, naționalismului agresiv etc., și Moldova are o legislație care interzice fenomenele respective, dar pe lîngă toate acestea mai este necesară o activitate constantă de educație și poate chiar de re-educare a unor oameni. Noi unii facem demersuri ca programele școlare de istorie să cuprindă și această pagină, măcar un fragment de pagină. E nevoie ca toți să cunoască adevărul.

VC: *Vă mulțumim.*

1 iunie 2001, Chișinău.

“Noi trebuie să ajungem la conștiința că doar toți împreună constituim unitatea poporului Republicii Moldova”

Vocea Civică: *Stimate dle Mihail Sidorov, care este formula ce ar permite o conviețuire pașnică și fructuoasă sub toate aspectele între majoritatea națională și minoritățile naționale?*

Mihail Sidorov: Conviețuirea pașnică este posibilă doar atunci când există respect reciproc, toleranță reciprocă și înțelegere reciprocă. Când oamenii își vorbesc unii altora și se mai și aud, se înțeleg, atunci ei vor fi capabili să rezolve de comun acord orice problemă de ordin social, politic, economic, moral etc. Atunci când nu există această înțelegere reciprocă ordinea armonioasă a conviețuirii începe a se prăbuși și apar situații de conflict. După legile fizicii, majoritatea biruie întotdeauna, hotărăște așa cum îi convine mai mult. În parlament se întâmplă același lucru: cine are mai multe voturi adoptă deciziile pe care și le dorește. Țara noastră, prin istoria ei, a demonstrat că anume o asemenea concepție are dreptul la viață. Plaiul nostru a fost polietnic dintotdeauna. Reprezentanții ai numeroase națiuni obișnuiau să locuiască pe acest pământ din vechime. Cum au ajuns ei aici, aceasta este o altă chestiune. Și totuși, în general, pe acest teritoriu a existat întotdeauna înțelegere reciprocă. Sentimentul de xenofobie, autoizolare, i-a fost străin. Toleranța a fost întotdeauna caracteristică poporului, în primul rând poporului moldovenesc, poporului titular. Mai există în acest sens încă un factor, extrem de favorabil nouă: majoritatea absolută a populației Moldovei are o religie comună. Ne rugăm aceluiași Dumnezeu. Noi ne putem ruga în diferite limbi, dar ne adresăm aceluiași Dumnezeu. Și nu există probleme atunci când un moldovan intră într-o biserică pravoslavnică unde se oficiază serviciul divin în limba rus și invers. Același lucru poate fi spus despre bisericile ortodoxe ucrainenești, bulgărești. Aceasta este pentru noi un mare atu. Drept dovadă a contrariului nu pot servi numeroasele zone de conflict din lume și în special cel din Balcani unde reprezentanții confesiunilor musulmană și creștină se luptă pe viață și moarte. Cu toții știm cât de singeroase și de lungă durată pot fi conflictele cu substrat religios.

Cît privește istoria contemporană a Moldovei, în cei 10 ani de independență pe care îi vom aniversa în acest an, noi am avut de trecut prin numeroase experiențe

dramatice de mare intensitate. Au avut loc și confruntări violente la nivel de dezbateri în parlament, mai ales în cel al RSSM. El efectiv era rupt în bucăți. Deputații baveau, ba plecau. Apoi au apărut mișcările de autodeterminare în Găgăuzia și Transnistria. Indiferent din ce punct de vedere pot fi analizate evenimentele din acea perioadă, factorul etnic era prezent și în chestiunea Transnistriei, și în cea a Găgăuziei. În aceste regiuni au apărut legislative proprii. Hotărârile legislativelor respective erau anulate de către Sovietul Suprem al RSSM și spiritele se încingeau tot mai tare. Apoi, de la nivelul parlamentar de confruntări s-a ajuns la nivelul “fizic” de ostilități. Cîțiva din deputați au fost bătuți chiar lîngă clădirea parlamentului. Aceștia începuseră să-și depună mandatele și să părăsească parlamentul. Apoi, s-a ajuns la cea mai dramatică perioadă - cea a ostilităților armate. Conflictul era unul politic, dar una din cauzele lui era de ordin etnic. Altă cauză a fost politica lingvistică nechibzuită mai ales sub aspectul accelerării trecerii la noua politică lingvistică de la cea veche care și ea nu era impecabilă. Această trecere bruscă a provocat o înstrăinare a unei părți a populației, a sentimentului de nemulțumire, vulnerabilității și în cele din urmă a dus din nou la conflict. Bineînțeles, primăvara și vara anului 1992 au fost marcate de cele mai macabre evenimente pentru noi. Au fost omorîți oameni, s-a vărsat sînge omenesc, noi ne aflam practic în stare de război civil. Însă, și aici istoria conviețuirii noastre pașnice a jucat un rol decisiv în stoparea războiului. Conflictul începuse să se stingă cîte puțin, de la sine. Cunoaștem numeroase cazuri când oamenii de pe ambele maluri ale Nistrului refuzau să tragă unii în alții. Nu a fost vreo confruntare dusă pînă în pînzele albe. Nu a fost nevoie ca ambele părți să fie rugate în genunchi să nu mai tragă. Astfel, de atunci și pînă în prezent nu am avut nici măcar încercări de a resuscita operațiunile militare, nici măcar chemări la așa ceva, pe amîndouă maluri. Toată lumea înțelege absurditatea unor asemenea chemări. Oricum, pînă în prezent noi am reușit să soluționăm în mod productiv și rezonabil problema Găgăuziei. Experiența legată de adoptarea Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei a fost recunoscut drept pozitivă în toată Europa. De la 1994 încoace, noi practic

nu ne-am mai confruntat cu probleme grave cît privește Găgăuzia. Această lege, bineînțeles, poate fi îmbunătățită și completată. La ora actuală, funcționează o comisie mixtă a parlamentului și Adunării Populare a Găgăuziei care se ocupă de aceste chestiuni.

Problema Transnistriei a căpătat un caracter extrem de îndelungat. Activizarea actuală a negocierilor (în care s-au implicat activ și președintele țării, și parlamentul, și guvernul) indică faptul că noi avem posibilitatea să mergem înainte cît privește soluționarea ei, soluționare care a devenit sarcina noastră primordială. Astfel noi dăm dovadă de voință politică, că vrem într-adevăr să rezolvăm problema. Și sper că, avînd sprijinul unor organizații internaționale cu mare experiență în domeniu cum este OSCE, vom fi capabili să o facem. Importante rămîn voința politică și dorința. Anii precedenți nu s-au caracterizat întotdeauna prin aceste două elemente indispensabile negocierilor. Îmi aduc aminte cum pînă și în legislativele precedente exista o atitudine extrem de rezervată și prudentă față de problema transnistreană. Acum am început să înțelegem că, de fapt, nu putem trăi unul fără altul. Trebuie să fim împreună. Sîntem un stat comun, după cum se spune azi. Eu cred că e prematur să vorbim despre forma statutului Transnistriei pentru a nu anticipa evenimentele. Oricum, trebuie să reieșim din propriile noastre realități și să aplicăm doar acele elemente ale experienței internaționale ce ar putea fi aplicate și la noi. De aceea, avansînd cu pași mici, rezolvînd probleme în sfera economică, umanitară, de învățămînt, ecologică, socială etc., vom fi în stare să ajungem la un numitor comun cu Transnistria și să convenim asupra formei definitive a statutului ei.

VC: *Deci, am putea spune că la ora actuală există punți de comunicare între Chișinău pe de o parte, și Tiraspol și Comrat, pe de alta?*

MS: Da. Acest lucru corespunde realității. Viața însăși ne impune să trăim și să ne dezvoltăm împreună. Relațiile noastre cu Tiraspolul sînt mai complicate decît cu Comratul, dar putem spune că am ajuns la un anumit nivel de înțelegere reciprocă. Apoi, să nu uităm că situația politică s-a schimbat. În Moldova la putere a venit o forță politică care a proclamat lucruri pe care le vroiau auzite pe malul sfîng al Nistrului și a început să acționeze în direcția respectivă. Eu cred că și populația Transnistriei a adoptat o altă atitudine față de eforturile Chișinăului. Înainte se făceau mai multe declarații privitoare la "unificarea" celor două maluri, dar în realitate nu se întreprindea mai nimic, nici voință politică nu exista. Apoi, crearea imaginii de "inamic" încrîncenat nu a dus nici pe departe la consolidarea statului comun. Cum putem fi o populație comună, un teritoriu comun cînd ne creăm unul altuia imagini de dușmani? Trebuie să renunțăm la asemenea lucruri, iar jurnaliștii care promovează imagini de acest gen trebuie să înțeleagă ce responsabilitate își asumă.

VC: *Cum vă explicați faptul că atîtea sute de ani oamenii au trăit în pace atîția ani ca apoi să se ajungă la război în pofida religiei comune și altor lucruri ce uneau populația? Ce rol a avut de jucat presa în acest sens?*

MS: Aceasta este o întrebare deosebit de complexă și dificilă. În multe privințe jurnaliștii au jucat un rol mai mult complementar. În principal, situația a fost determinată de politica promovată atunci. Și cred, totodată, că este o mare eroare să dăm toată vina pe sărmana democrație. Și dacă ea e vinovată, ce să facem, iarăși să recurgem la lagăre de concentrare, la execuții, represiuni? Problema nu e în democrație. Eu unul cred că atunci a fost absolutizată ideea de independență, ideea de suveranitate, că nouă ni s-a dat "un plai - gură de rai", de ce noi am trebui să ne împărțim cu alții, sau mai bine-zis, de ce am fi trebuit să fim sub călcîiul cuiva? Această idee a trecut printre primele un examen extrem de riguros și oamenii au înțeles că nu poți trăi așa, absolut "independent" în lume. Sîntem înconjurați din toate părțile de state care sînt într-un fel organisme vii. Ideea independenței începuse să mai piardă din "absolut" mai ales atunci cînd cu toții am realizat că nu prea avem, din nefericire, bogății naturale, că nici climă favorabilă nu avem (ba secetă, ba inundații), că nici în interiorul țării nu este înțelegere și armonie. Dintr-odată au apărut două zone fierbinți care, de fapt, s-au

proclamat "în afara" statului comun ceea ce s-a răsfîrnt deosebit de dureros asupra întregii țări. Am "pierdut" aproximativ 1 milion de oameni, industria, sectorul energetic. Apoi, un segment anumit din elita politică moldovenească a fost de la bun început "programat" în direcția pierderii independenței și suveranității. Practic am avut două extreme: pe de o parte, unii declarau că doresc să fie independenți și suverani, pe de alta, ceilalți spuneau un "nu" categoric și se doreau în componența altei țări. Bineînțeles, că la mijloc au fost și alți factori asupra cărora nu avem spațiu să ne oprim. Prima extremă a fost de o anvergură mai mare, pe cînd a doua era, hai să-i spunem, mai tăioasă. Confruntarea dintre cele două extreme nu a dus decît la dezintegrarea și mai adîncă a societății. Și în primul caz, și în al doilea, predomina factorul etnic. Noțiunea de "ocupant" vehiculată cu atîta sete, dorința unora de a i înstrăina, de a se descotorosi de acei oameni, și uneori chiar în sens fizic, toate acestea au destabilizat dramatic țara. Eram "scuturați" zdravăn tot timpul..

Acum, după atîtea experiențe dramatice, am ajuns probabil cu toții la concluzia că trebuie să fim un stat independent. Trecutul nu poate fi întors. Noi trebuie să rezolvăm problema integrității teritoriale împreună, pentru că avem de trăit împreună, avem interese comune, și economice, și politice, și sociale, și defensive. Noi trebuie să ne determinăm locul și rolul în Europa. Este foarte puțin doar să strigi "Noi sîntem în Europa". Pentru ea acest lucru înseamnă mai nimic, vorbind sub aspect geografic. Rațiunea de a fi, "ideea" statului trebuie să fie atractive. Noi trebuie să fim atractivi din mai multe puncte de vedere. Poporul nostru merită o viață mai bună. El este muncitor, ospitalier, știe să se folosească și să prelucreze pămîntul. El nu poate să trăiască în aceste condiții grele tot timpul și statul este departe de a i le îmbunătăți, de aceea și asistăm acum la un adevărat exod al populației din Moldova. Practic pleacă cei mai buni și mulți din ei - pentru totdeauna. Emigrarea forțelor de muncă este și ea colosală. Majoritatea din ei muncesc ilegal, iar munca lor este exploatată la maximum. Ne putem da ușor seama ce imagine i se creează Moldovei prin toate acestea. Și noi dispunem de premisele necesare îmbunătățirii acestei imagini. În condiții de stabilitate politică noi vom putea să ne simțim mai stabil și sigur și din punct de vedere economic. Atunci va apărea și interes, și încredere față de noi.

VC: *Ce idee ar putea fi "națională" pentru toate etniile care locuiesc pe teritoriul Moldovei? Ce idee i-ar putea determina pe oameni să se simtă cetățenii aceluiași stat și să se consolideze întru propria lor prosperare și în consecință a statului însuși?*

MS: Ideea edificării unei națiuni comune, națiuni politice după cum se mai spune, este foarte atractivă în acest sens. Bineînțeles, ea poate fi asociată doar cu perspectiva unui viitor îndepărtat. De ce? Noi am trăit ca o familie comună. Eram cetățenii unui imens stat comun și din punct de vedere social eram mai asigurați. Cînd toate acestea s-au prăbușit, atunci ideea autodeterminării a căpătat un caracter acut în întreaga regiune. Atunci, din nefericire, s-a pus problema apartenenței naționale și a apărut sloganul "Valiza, gara, Rusia" (Chemodan, vokzal, Rossia). În acea perioadă oamenii au început să emigreze în toate colțurile lumii. Am pierdut o mare parte din populația țării. Primul semn că țara se duce la fund este exodul de acest tip al cetățenilor. Ai noștri pleacă și la Sud, și la Nord, și la Est, și la Vest..., uneori în cele mai îndepărtate părți ale lumii. Și vreau să atrag atenția că nu pleacă cei răi. De regulă, printre primii pleacă cei mai talentați, întreprinzători, profesioniști, învățați și pricepuți. Mulți dintre cei ce au plecat nu se simțeau ca acasă, ci ca în ospetie. Oamenii nu se simțeau atrași de acest pămînt cu toate că în primul rînd rușii, ucrainenii, bulgarii, trăiesc aici de veacuri. Ei practic s-ar putea să nu-și mai cunoască rădăcinile de acolo, din patria lor istorică. Tot ce-i posibil, că mulți dintre cei ce au plecat, au păstrat un sentiment de supărare, nu împotriva pămîntului și poporului, ci împotriva politicienilor, politici de atunci și anumitor acțiuni întreprinse la nivel de stat. Este important să treacă ceva timp pînă toate aceste supărări vor trece. De asemenea, ideea despre care ați întrebat e posibil să prindă rădăcini atunci cînd țara e atractivă și din punct de vedere economic, atunci cînd îți poți găsi aici un loc bun de muncă, cînd ai conștiința că poți trăi normal și fi asigurat sub aspect social, fără frică de a-ți vedea copiii expuși pericolului foamei. Însă, nu cred că în caz contrar cetățenii să nutrească dragoste "sacră" față de patria lor așa cum le-o cere Constituția. Să vedem cum sună articolul 56 din Constituție: "devotamentul față de țară este sacru". Ce înseamnă asta? El mai degrabă sună ca un fel de slogan decît ca articol din Constituție. Hai să luăm drept exemplu populația băștinașă, moldovenii. Foarte mulți din ei au rămas fără lucru, robesc undeva prin Portugalia și alte țări, duc o viață la limita sărăciei. Oare nu avem nevoie de brațe de muncă aici? Despre ce fel de "devotament sacru" poate fi vorba? De aceea, în multe privințe factorul economic joacă un rol primordial. Eu înțeleg perfect ce-a vrut să spună autorul articolului respectiv. Da, omul își iubește pămîntul și nu se poate să nu țină la locul lui de băștină. Dar ce să facă el atunci cînd acest pămînt nu-i oferă condiții normale de dezvoltare și frica zilei de mîini îl copleșește tot mai tare? Mai ales că sîntem în Europa, mulți din noi

au văzut cum se trăiește în țările civilizate. Cîteva ore de zbor și sîntem în Budapesta, Viena, Paris - nivel înalt de trai, civilizație, oamenii sînt asigurați și economic, și social, stabilitate politică.

Noi trebuie să ajungem la conștiința că doar toți împreună constituim unitatea poporului Republicii Moldova în pofida diferenței etnice, culturale, lingvistice etc. Cu toții trebuie să tindem spre sentimentul de **comunitate**, de mîndrie **comună**. Doar astfel este posibil patriotismul adevărat, adevăratul respect față de drapelul național și însemnele de stat. Toate acestea vin cu timpul și în urma unor eforturi susținute și îndelungate, și nu la ordinul cuiva. Nu poți obliga pe nimeni cu forța să iubească ceva. Noi încă nu sîntem gata pentru o asemenea idee. Mai degrabă trebuie să ne gîndim la *unificarea populației în baza problemelor și intereselor comune*.

VC: *Ce a întreprins pe cale legislativă Republica Moldova pentru a asigura drepturile minorităților naționale?*

MS: Drepturile tuturor cetățenilor țării, indiferent de naționalitate, limbă, sex etc. sînt consfințite în Constituție. Apoi, noi sîntem unii dintre primii care am adoptat Convenția cadru cu privire la drepturile minorităților naționale. Acesta este un document extraordinar. El a fost adoptat de Consiliul Europei în 1995. Europa a trebuit să treacă prin numeroase suferințe ca să realizeze în cele din urma necesitatea adoptării unui asemenea act legislativ. Cu atît mai mult cu cît la sfîrșitul anilor 80, începutul anilor 90 al sec. trecut, practic au dispărut de pe hartă două mari state federale: URSS și Iugoslavia. În urma prăbușirii lor au început a se ține în lanț numeroase conflicte cu substrat etnic. Astfel, pentru noi este o adevărată performanță faptul că am reușit să adoptăm convenția respectivă. Ce-i drept, noi pînă astăzi nu avem o lege națională care să reglementeze problema minorităților naționale cu toate că ea se află în vizorul legislativului de 10 ani. Eu sper că în timpul apropiat parlamentul va adopta această lege, pentru că există toate premisele necesare. De asemenea, trebuie să menționez că în Moldova a fost creat un departament special, Departamentul pentru Relații Interetnice, care se ocupă în exclusivitate de problemele minorităților naționale. Eu cred că noi am depășit nivelul de departament și nu ar strica să avem în viitor un minister de acest fel. Noi trebuie în permanență să studiem această problemă și să căutăm soluții și răspunsuri. Neglijarea ei a dus întotdeauna la tot felul de dezastre.

VC: *Vă mulțumim.*

8 iunie 2001, Chișinău.

COMUNITATEA CIUVAȘĂ DIN MOLDOVA: EXPERIENȚA CULTURALĂ CA MIJLOC DE ARMONIZARE A RELAȚIILOR INTERETNICE

Serghei Kassirov

Integrare”, “globalizare”, “mondial” și “comunitățile culturale europene”, toate aceste cuvinte au intrat temeinic în uzul cotidian, iar tematicile legate de ele au devenit în anumite cazuri drept indicii distincte ale “bunului simț, contemporaneității etc.” unei persoane, publicații, emisiuni radio sau TV moderne. Într-adevăr, dezvoltarea lumii moderne și schimbările pe care această dezvoltare le aduce cu sine sînt într-atît de rapide, încît “specialiștii” uneori nu reușesc să “umple” termenii cu noțiuni mai mult sau mai puțin bine determinate. Lucrurile se complică și mai mult cînd e vorba de aplicarea termenelor în viață. Cu toate acestea, îndrăznesc să afirm că termenii folosiți la începutul acestui articol cuprind elementele indubitabile și temelia oricărei “integrări”: aspirația fiecărui om de a se afirma, de a comunica, de a-și împărtăși trăirile, performanțele și gîndurile altora. Strămoșii noștri îndepărtați s-au isprăvit destul de bine cu imortalizarea propriilor performanțe și viziuni asupra lumii pe pereții adăposturilor lor firești, fără a-și da seama că fac primii pași spre “integrarea “ în secolul nostru 21”.

Posibilitățile noastre de integrare s-au schimbat întrucîtva. Este dificil să judecăm dacă exemplarele artei noastre vor rezista în timp tot așa de mult. Însă, demonstrarea și împărtășirea performanțelor culturale naționale și etnice ale “triburilor” contemporane civilizate ale statelor de astăzi au devenit, în anumite condiții, posibile practic în orice colț al lumii.

Faptul însuși că subiectul “integrării” este atît de discutat în ultimii ani este deja unul pozitiv și de perspectivă, pentru că în ultima instanță este vorba de căutare și tendința de a crea o lume durabilă și stabilă, de a asigura copiilor noștri un viitor demn și prosper. De aceea, tematica “integrării” ar trebui să fie importantă pentru oricine, indiferent de ocupațiile sale.

De exemplu, Comunitatea Ciuvașilor din Republica Moldova a acumulat o experiență pozitivă în stabilirea și dezvoltarea legăturilor etnoculturale de creație. La inițiativa ei a fost creată Asociația pentru Relații Etnoculturale din Republica Moldova (ARERM). Activiștii comunității respective au luat parte la diferite manifestări culturale desfășurate în patria lor istorică: Republica Ciuvașă. Unul din rezultatele activității culturale ale

comunității a fost coparticiparea la organizarea unui turneu artistic în Italia (1997-1998) pentru soliștii și orchestra simfonică a Teatrului ciuvaș de operă și balet. Laolaltă cu artiștii ciuvași au participat la turneu soliștii italieni, coreeni și spanioli, iar din partea Moldovei a participat o membră a Comunității Ciuvașe, Liubovi Kassirova, de naționalitate moldovancă, fostă solistă a Teatrului ciuvaș de operă și balet. De asemenea, la unul din aceste concerte “italene” a participat alături de artiștii ciuvași și faimoasa capelă corală “Doina”, condusă de renumitul muzicant moldovean Veronica Garștia. Cu un an mai tîrziu, același colectiv moldovenesc de creație a participat cu același succes la concerte comune cu o orchestră simfonică din patria lui Ceaikovski într-un șir de orașe din Italia. La concertele respective au participat muzicanți din diferite regiuni și republici naționale (Ciuvașia, Tataria, Ulianovsk, Moscova) rusești. Ele la fel au fost organizate cu concursul entuziaștilor Comunității Ciuvașe din Republica Moldova (CCRM).

În calitatea sa de organizație etnoculturală, CCRM, din primele zile ale existenței sale, a purces la realizarea unuia din scopurile sale principale: păstrarea și dezvoltarea identității sale etnice, moștenirii cultural-istorice a poporului ciuvaș. Pe lîngă soluționarea acestor probleme ciuvașe “pur” etnice, CCRM este deschisă în special comunicării culturale și colaborării cu reprezentanții tuturor naționalităților ce conviețuiesc în Moldova, precum și cu cetățenii altor țări. La manifestările organizate de CCRM iau parte și reprezentanții altor minorități naționale care locuiesc în Moldova, și moldovenii.

Urmărind îndeaproape activitatea culturală a CCRM și colaborînd strîns cu specialiștii ei care conlucrau cu colective de creație din Republica Ciuvașă, sau alte regiuni și republici naționale rusești, unul din cunoscuții muzicanți italieni a depus cererea de a fi primit în rîndurile membrilor CCRM. El a fost, bineînțeles, primit, pentru că în statutul “ciuvaș” se prevede faptul că membri ai CCRM pot deveni și reprezentanții altor naționalități sau cetățenii altor state interesați de cultura poporului ciuvaș, tradițiile și istoria lui și acest lucru, în opinia noastră, nu

contravine esenței organizației noastre etnoculturale. Acest italian nu numai că a contribuit la refacerea unor legături mai vechi dintre diferite instituții culturale din Rusia și Italia, ci a făcut mult pentru CCRM și ARERM sub aspect publicitar în Italia. Nu mă apuc să judec în ce măsură se poate vorbi în acest caz de "integrare", dar vreau să menționez că numeroși oameni de creație din Rusia și alte țări caută să colaboreze cu CCRM și ARERM. Cred că aceste contacte și relații de colaborare contribuie la păstrarea identității noastre naționale și dacă e să vorbim despre identitate, aș vrea să le amintesc cititorilor că patria istorică a ciuvașilor este regiunea Volgăi de Mijloc, un fel de "intersecție" de drumuri a regiunilor asiatice și europene. Pe teritoriul Ciuvașiei actuale se afla statul antic "Voljskaia Bulgaria". Jubileele istorice ale acestui stat istoric se sărbătorește oficial în Ciuvașia, iar locuitorii ei se consideră urmașii lui. Elemente ale limbii ciuvașe au fost găsite și în limba maghiară, iar muzicanții savanți descoperă numeroase intonații ale folclorului ciuvaș în muzica tătară. Tot în Ciuvașia se află drumul "varegilor spre greci", vechiul oraș-cetate Ceboksary, construit de Ivan Grozniy ca fortăreață a Rusiei Moscovite, oraș care nu a fost supus niciodată atacurilor militare din afară. Poporul ciuvaș s-a caracterizat dintotdeauna prin blîndețea și dragostea sa de pace, dorința de a fi un vecin pașnic și prietenos gata să dea o mînă de ajutor cînd este nevoie.

Comunitatea ciuvașă din Moldova continuă aceste tradiții și prin activitățile pe care le desfășoară, în special de ordin cultural, se străduie să consolideze armonia și colaborarea etnică în Moldova.

(Traducere din limba rusă de Gabriel Mumjiev)

ANUL 2001 - ANUL EUROPEAN AL LIMBILOR

Promovarea cetățeniei europene și a patrimoniului cultural al Europei sînt două dintre marile idei care au fost dezvoltate cu ocazia celei de-a doua Reuniuni la vîrf a Consiliului Europei în 1997.

În acest context, Consiliul Europei a inițiat Proiectul "2001- Anul European al limbilor", proiect ce va insista asupra importanței de a intensifica și diversifica predarea limbilor, în vederea promovării înțelegerii reciproce și a toleranței, a respectului identităților și a diversității culturale.

Proiectul vizează următoarele aspecte: 1) sensibilizarea tinerilor și adulților, respectiv a factorilor de decizie și a responsabililor privind politicile lingvistice, față de bogăția patrimoniului lingvistic european; 2) încurajarea diversității lingvistice precum și promovarea și diversificarea învățării limbilor, inclusiv a acelor mai puțin raspîndite; 3) încurajarea studiului limbilor străine pe tot parcursul vieții, furnizînd informații suficiente asupra mijloacelor și posibilităților de a învăța, în funcție de situațiile regionale și naționale.

În cadrul proiectului urmează să se: 1) lanseze la nivel european "Cadrul comun de referință" și "Portofoliul european al limbilor"; 2) difuzeze un document de bază asupra politicilor lingvistice; 3) prezinte și să difuzeze pe scară largă documentele Consiliului Europei în domeniul limbilor moderne; 4) dezvolte cooperarea cu alte instituții interguvernamentale în domeniile politicilor lingvistice, în special cu Uniunea Europeană și UNESCO;

Proiectul va dezvolta mai multe dimensiuni: internațională, regională, națională și locală. La nivel european sînt prevăzute următoarele manifestări, proiecte și inițiative: 1) Conferința Permanentă a Miniștrilor Europeni ai Educației care s-a reunit în octombrie 2000 la Cracovia a fost invitată să adopte o rezoluție privind acest Proiect. 2) Cadrul European Comun de Referință, revizuit, elaborat de Consiliul Europei ca instrument de referință pentru a descrie și planifica aspecte ale predării și învățării limbilor, va fi oficial lansat cu ocazia Conferinței de deschidere a Proiectului. Portofoliul european al limbilor este un proiect al cărui scop este să dea o imagine mai clară asupra cunoștințelor dobîndite de fiecare dintre cei care învață o limbă străină. Acesta va fi lansat cu ocazia Conferinței finale a Proiectului, după o evaluare a proiectelor pilot în curs.

Pentru a sublinia diversitatea lingvistică a Europei pentru un public cît mai larg, canalele de televiziune de pe întreg continentul vor fi invitate să difuzeze, pe toată durata anului 2001, filme sau alte producții televizate subtitrate, sau emisiuni televizate de predare a limbilor.

Consiliul Europei dorește să încurajeze utilizarea altor limbi în Internet. Proiectul va fi, de asemenea, o ocazie de a pune în practică spiritul Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare. Schimburile internaționale ale tinerilor joacă un rol important în procesul de motivare a interesului pentru studiul limbilor străine. De asemenea, în cadrul Proiectului vor avea loc evenimente care să încurajeze învățarea precoce a limbilor, precum și învățarea unei limbi dintr-o țară vecină, într-o regiune frontalieră. Va fi semnalată și situația limbilor pe cale de dispariție, considerîndu-se necesare măsuri de prevenire a dispariției lor definitive.

La nivel regional proiectul "2001-Anul european al limbilor" va fi o ocazie strălucită de a organiza, la nivel de grupuri regionale, un număr de întîlniri internaționale care vor permite examinarea anumitor forme de cooperare regională în domeniul politicilor lingvistice. Comitetul Educației al Consiliului de Cooperare Culturală a aprobat, cu ocazia ultimei sale reuniuni, formarea unui Grup European de Coordonare. Autoritățile naționale au fost solicitate să desemneze coordonatori naționali care vor asigura legătura între structura națională de coordonare și grupul european de coordonare, reprezentat de secția de Limbi Moderne a Consiliului Europei, pe toată perioada Anului.

Cît privește nivelul național, realizarea acestui Proiect se bazează componenta națională care este extrem de importantă. Astfel, comitetele naționale sînt încurajate să organizeze, în cadrul planurilor naționale de acțiune, un anumit număr de manifestări ce urmează a fi coordonate și sprijinite de Consiliul Europei. Se așteaptă, deci, ca aceste comitete să organizeze următoarele: 1) dezbateri și manifestări privind politicile lingvistice ale țării respective, în cadrul unor mese rotunde ce vor reuni factori de decizie și experți invitați din alte țări care să se angajeze într-un dialog privind politica și diversificarea lingvistice în cadrul "Proiectului limbii moderne" al Consiliului Europei; 2) manifestări culturale și expoziții (de exemplu, privind istoria limbilor, inclusiv a limbilor dispărute sau dispersate, dicționare etc.); 3) concursuri pentru a recompensa formele novatoare de predare sau învățare a limbilor, conservarea activă a patrimoniului lingvistic și încurajarea diversității lingvistice (aceste concursuri ar putea să formeze baza programului european care își propune să facă cunoscute exemplele de practici reușite în acest sens); 4) campanii în mass-media pentru a sensibiliza publicul cu privire la importanța rolului pe care cunoașterea limbilor străine o are în cadrul societăților democratice moderne și în cooperarea europeană.

TOLERANȚĂ ȘI VIOLENȚĂ

Alex Dimitrov

Lumea a înnebunit de atîta vărsare de sînge și omorul considerat drept crimă cînd se comite de o singură persoană a ajuns să se numească virtute atunci cînd este săvîrșit de gloate. (Ciprian)

Chestiunea relațiilor interetnice și internaționale devenind tot mai acută în ultimul timp, produce tot mai multă bătaie de cap la numeroase țări. Este vorba aici în primul rînd de acele state care și-au extins spațiul geopolitic, în special prin metode violente. Foarte des se întîmplă că războaiele crude de cotropire - declanșate în trecut de guvernanți ambițioși și lacomi - conduc apoi la războaie "de eliberare națională" care nu sînt mai puțin sîngeroase. Nobilele idealuri patriotice ajung astfel să conviețuiască cot la cot cu vărsarea de sînge și violența, săvîrșite în condiții de război de către oameni care au justificat și continuă să justifice omuciderea ca pe un fel de *bine* care - amestecat fiind cu sînge omenesc - ar trebui, în opinia lor, să le aducă urmașilor lor pace, fericire și belșug. Acel "ochi pentru ochi" biblic este perceput literalmente, sentimentul de răzbunare și mînie întunecă privirea, iar ura reciprocă îi face pe oameni să-și piardă chipul omenesc. Îți vine cu greu să crezi că într-un agricultor pașnic stă tînuit un călău "în serie", iar într-un om care în virtutea responsabilităților de serviciu este chemat să-și apere concetățenii - un războinic.

Războaiele etnico-religioase sînt o pată macabră pe istoria omenirii. Foarte des "mînia nobilă" a oamenilor a fost provocată și binecuvîntată de către unii reprezentanți fanatici ai preoțimii. Din cîte se știe, acest lucru s-a manifestat cu o putere deosebită mai cu seamă în evul mediu. Este curios faptul că în epoca creștină timpurie, primul conciliu ecumenic (anul 325) le-a interzis cu asprime creștinilor nu numai să ucidă oameni, ci în general să poarte arme. Lev Tolstoi a inserat în ultima sa carte "Krug chtenya" (În cercul lecturilor) următorul fragment luat din "Faptele sfinților": "Marcellius era legionar în legiunea lui Traian. După ce a crezut în învățătura lui Hristos și s-a convins că războiul este un lucru necreștinesc, el și-a scos de pe sine, în fața întregii legiuni, echipamentul militar, l-a aruncat la pămînt și declarat că el, devenind creștin, nu se mai poate afla în serviciul militar. Marcellius a fost

întemnițat, însă el și în pușcărie zicea: *Creștinul nu are dreptul să poarte armă. El a fost executat.*"

Însă, mai tîrziu "dragostea" egoistă față de Dumnezeu a devenit într-atît de mare încît oamenii, străduindu-se să o manifeste în fel și chip, au prins să facă lucruri absolut contrare învățăturilor divine ale lui Hristos și Mahomet. Însuși Dumnezeu a devenit mărul discordiei. Oamenii au ucis și continuă să ucidă, încercînd să-L tragă de partea sa, fiind pe deplin convinși că numai credința lor este singura cea "dreaptă" și infailibilă, de aceea și omorul "păgînilor" (cu atît mai mult cu

Oamenilor le este caracteristic să-i învinovățească pe alții de nenorocirile ce cad asupra lor. Lor le pare că dacă ar fi posibil să întorci cursul istoriei înapoi, atunci va deveni clar cine a început "primul". Însă, mi-e teamă că dacă și acest lucru ar fi fost posibil, noi nici atunci nu am fi în stare să-i găsim pe vinovații nenorocirilor noastre, căci prea multe noduri și înnădituri există în istoria omenirii. Și să le tai, cu o singură lovitură de paloș, asemenea lui Alexandru Macedon, care nu a reușit să deznoade nodul gordian, înseamnă să tai în carne vie...

cît aceștia vorbesc o limbă străină, sau sînt de o altă culoare) este destul de justificat întrucît permisiunea vine "de sus". În numele eliberării Mormîntului Mîntuitorului cruciații au prefăcut în scum Ierusalimul și măcelărit cetățeni nevinovați și inofensivi, fără să cruțe nici bătrîni, nici femei și nici copii. În numele lui Allah musulmanii războinici le declară "păgînilor" "Djihadul sfînt", iar în numele "purității" islamului talibii continuă să nimicească monumente culturale fără preț ale omenirii (inclusiv instrumente muzicale!), iar preoți ortodocși stropesc cu aghiasmă submarine cu armament nuclear... Din nefericire, această listă tristă a faptelor sîngeroase ale omenirii comise în numele unor idealuri luminoase ar putea fi continuată pînă la infinit.

Dorind să-și justifice cerințele și pretențiile de ordin economic, cultural și chiar teritorial, oamenii adesea apelează la tot felul de factori istorici care, în opinia lor, le-au influențat negativ soarta. Însă istoria este subiectivă de felul ei, întrucît istoricii care duc evidența faptelor omenești, nu sînt lipsiți de sentimentul omenesc de pîrtinitate, simpatii și antipatii personale. Și acest lucru se reflectă adesea în formarea propriei viziuni personale asupra vieții care, în opinia individului, corespunde adevărului și de aceea nici nu mai poate fi pusă la îndoială. Omului îi vine greu să conștientizeze relativitatea fenomenelor personale sau social-istorice, pentru că lui îi este caracteristică gîndirea personală și adesea autori-

tară. Totul depinde de punctul de vedere din care este considerat cutare sau cutare subiect. Treptat, în conștiința omului se formează un întreg sistem de stereotipuri nu numai de ordin istoric, politic, etnocultural, ci de asemenea, de ordin moral, psihologic și chiar cotidian. Numeroase conflicte prin care trece un om pe parcursul vieții sale reprezintă rezultatul coliziunii dintre viziunile și opiniile lui pe de o parte, și stereotipuri deja existente, pozițiile principiale ale altor oameni asupra aceluiași subiect de discuție, pe de altă parte. Problema principală constă în faptul dacă omul este capabil să-și examineze riguros viziunile, convingerile și opiniile - ce au devenit motiv de conflict - pentru a le schimba sau "completa" în cazul în care le găsește eronate; sau ele rămân pentru el absolut intangibile și indubitabile astfel încât el le poate apăra chiar și cu pumnii. Din nefericire, pînă în prezent forța și violența reprezintă singurul mijloc de soluționare a conflictelor. Pe cînd încă în antichitate marele Socrate obișnuia să spună: "Nu înțeleptul, ci omul brutal și ignorant apelează la forță și violență. Pentru a aplica forța ai nevoie de mulți copartășii; pentru a convinge nu ai nevoie de nici unul. Cel ce știe că are destulă putere în sine însuși pentru a stăpîni mințile nu va apela la forță: ce rost are să înlături un om cu opinii diferite cînd este chiar în interesul tău să-l atragi de partea ta convingîndu-l prietenește." S-ar putea ca un astfel de lucru să pară cuiva prea ideal și complicat. E mult mai simplu să-ți nimicești - și moral sau chiar fizic - inamicul, ori în cel mai bun caz, să-l faci să o ia la sănătoasa și să tremure numai la auzul numelui tău. Aceasta, însă, înseamnă să renunți la abordarea rațională și morală a problemei, lipsa ei duce la acțiuni ce nu se deosebesc prin nimic de comportamentul animalelor. Dacă e să vorbim în termenii omenirii întregi, metodele violente de soluționare a conflictelor mondiale au împins întotdeauna omenirea spre prăpastie, cît mai departe de menirea ei adevărată pe pămînt, spre involuția dezvoltării ei. Intellectul rece, folosit de cele mai multe ori pentru perfecționarea armamentului de nimicire în masă a oamenilor, este departe de a fi un indice relevant al performanțelor și dezvoltării evoluționiste ale omului, întrucît intelectul lipsit de baza spirituală este calea cea mai scurtă și directă către nebulie. Scriitorul

francez Gaston Moh scrie următoarele în cartea sa "Epoca fără violență": "Mă întrebați: războaiele dintre popoarele civilizate mai sînt necesare? Răspund: nu numai că nu "mai" sînt, ci nici măcar nu au fost o singură dată necesare. Nu numai uneori, ci întotdeauna războaiele au tulburat dezvoltarea istorică corectă a omenirii, au violat justiția, au stopat progresul." Aceasta dă peste cap un alt stereotip, adînc înrădăcinat în conștiința unor politicieni, potrivit căruia războaiele constituie o necesitate stringentă a timpului lor și mai-mai o forță motrice a progresului, pentru că, vezi bine, ele au accelerat descoperirile și invențiile tehnico-științifice. Ne putem imagina ce s-ar fi întîmplat cu lumea, dacă autorii "armeri secrete" din timpurile celui de al doilea Război Mondial ar fi fost mai iuți la mîna...

Instituțiile școlare constituie una din sursele primare de formare a anumitor principii și stereotipuri. Aceasta se referă în primul rînd la stereotipurile formate în cadrul lecțiilor de istorie, precum și celor așa-zise "lecții de educație patriotică". Astfel, de exemplu, în epoca sovietică unul din stereotipuri era noțiunea de internaționalism, cultivată cu atîta osîrdie în mințile neîntinate ale copiilor. Noi sîntem departe de a pune la îndoială acest sentiment nobil care de altfel reprezintă unul din cele mai înalte idealuri ale omenirii. Și totuși, internaționalismul se bucura de o interpretare foarte specifică în fosta URSS. În țara sovietelor era insuficient să nutrești doar dragoste platonice față de omenire. Spre sfîrșitul anilor 70, Afganistanului i-a fost acordat un ajutor nobil sub aspect exterior, un "ajutor" aproape mesianic, în spatele căruia se aflau interese geopolitice a căror cauză era în mare parte stereotipul dușmanului Nr.1 - SUA. Acei foști copii care mai ieri încă se jucau de-a războiul pe maidan cu automate de lemn - lucru privit, de altfel, cu multă îngăduință de către părinți (cum să nu, viitorii apărători ai patriei) - se apucaseră acum să împuște "spiritele" rebele (așa-zii "duhi") din automate "Kalașnikov" chiar foarte reale, apărîndu-și patria din motive necunoscute pe pămînt străin întocmai cum soldații americani, nu mult timp înainte de asta, "apărau" democrația în Vietnamul de Nord. Sistemul vicios de educație ideologică făcea din cetățenii săi niște soldați de plumb docili care nu prea obișnuiesc să judece și sînt gata să

se arunce cu capul în orice balamuc sîngeros declanșat în orice colț al lumii. La timpul său, Friedrich al 2-lea (aproso, un monarh "creștin") a spus următoarele: "Dacă soldații mei ar începe să gîndească, nici unul din ei n-ar mai rămînea în armată". Adesea, militarii care participă activ la operațiuni militare ale căror victime devin de numeroase ori simpli locuitori pașnici se justifică prin faptul că ei sînt doar niște soldați care execută ordinele. Astfel ei renunță benevol la conștientizarea și aprecierea rațională a faptelor lor ceea ce nu-i scutește în nici într-un fel de responsabilitatea **personală, omenească** pentru omorurile, atrocitățile și alte mîrșăvii ce se comit în special în timpul războaielor. Nu este secret că mulți soldați care se întorc de la război, dacă nu chiar toți soldații în care a mai rămas ceva omenesc - au un psihic foarte dezichilibrat, înclinați spre agresiune și violență.

Drept simbol al secolului trecut - cel mai sîngeros din istoria omenirii - poate servi cu toată certitudinea "omul cu armă". Descoperirile științifice principale ale secolului 20 deveneau în mare parte monopolul militarilor. Se schimbau doar tipurile de armament, însă întocmai ca și în vremurile vechi, baza armatei o constituie oamenii. Pentru a-l învăța pe om să omori, pentru a-l deprinde psihologic să o facă, lui trebuie să i se inoculeze o ură imensă față de anumiți oameni, anumite popoare, rase etc. ce urmează a fi făcuți inovatori de toate nenorocirile cîte sînt pe fața pămîntului. Din cîte ne-a demonstrat istoria, "știința urii" este însușită de oameni mai repede, din cîte se vede, decît alte științe. Cauza de bază a tuturor nenorocirilor întotdeauna a fost și rămîne ignoranța spirituală teribilă a majorității reprezentanților ei. La război, soldatul contemporan al cărui armament este suprasofisticat și alcătuit din tot felul de aparate electronice, nu se deosebește în esență, de un pitecantrop sălbatic, înarmat cu o biță. În pofida diversității formelor, esența rămîne de fapt aceeași. Dintotdeauna psihologia războiului se reducea la o schemă cinică și simplă: "Vrei să supraviețuiești? Atunci omoară primul." Multă lume rămîne și astăzi surdă față de principiul de bază al conviețuirii pașnice a oamenilor care este înscris cu litere de aur în izvoarele vechi ale înțelepciunii: "Nu fă altuia ceea ce vrei să ți se facă ție". Demult a venit timpul

că să ne trezim, să renunțăm la învinuiri reciproce și să aruncăm o privire la ceea ce se întâmplă în lumea noastră interioară, să ne reconsiderăm viziunile, să ne analizăm gândurile și faptele. Și dacă e să dăm la o parte egoismul - și personal, și național - putem spune cu certitudine că toate nenorocirile noastre își au cauza nu în fenomene exterioare, ci în noi înșine. Înțelepciunea spirituală ale vechilor credințe omenești - induismul, buddhismul, creștinismul etc. - curățată de de ritualuri și culturi, întotdeauna a indicat cauza primordială a răului - omul însuși cu toate patimile și pasiunile sale. Ca un strigăt în pustiu rămân și astăzi chemările la dragoste și respect față de aproape cu care s-au adresat omenirii așa figuri marcante cum sînt Pitagora, Socrate, Platon, Confucius, Epictet, Marc Aureliu, Seneca, Svedenborg, Kant, E.P. Blavatsky, L.Tolstoi, N.K. și E.I. Rerih, și mulți alți gînditori de forță.

Curățirea conștiinței de tot ce este mincinos, iluzoriu și vicios este ceea ce trebuie să facem fiecare în parte. Sarcina noastră primordială trebuie să fie autocontrolul permanent, atitudinea respectuoasă față de semenii noștri și natura vie. Putem spune cu certitudine că eforturile depuse în această direcție vor ușura inevitabil viața oamenilor și foarte multe probleme, care apar acum irezolvabile și încurcate, se vor rezolva, vorba ceea, de la sine. Un rol esențial în acest sens îl poate juca școala. În zilele de astăzi, procesul de învățămînt cuprinde numeroase discipline școlare noi printre care un loc de seamă îl ocupă informatica, științele sociale etc. Însă, din nefericire, cea mai importantă, vital importantă, disciplină și anume filosofia morală, știința despre *cum* trebuie de trăit - rămîne în continuare un fel de cenușăreasă. O umbră palidă a ei sînt lecțiile consacrate religiei, dar și ele nu sînt în stare să formeze niște reprezentări morale clare despre sensul vieții omenești, pentru că ele sînt condiționate de anumite dogme bisericești care adesea provoacă confuzie în mințile copiilor (și a adulților la fel). Despre orele de clasă cred că nici nu face de vorbit, întrucît ele, în pofida caracterului lor educațional, nu fac decît să "tune și fulgere" asupra bietelor capete ale absenteiștilor și repetenților.

Romantizarea și mitologizarea trecutului istoric la lecțiile de istorie, înzestrarea unor personalități istorice

și politice cu calități inexistente, trecerea cu tăcerea a anumitor "pagini incomode" ale istoriei, exagerarea propriei importanțe istorice, împărțirea oamenilor după principiul "al nostru și al lor (străin)", nu au contribuit niciodată la formarea unei viziuni istorico-politice obiective în conștiința generației tinere. Din nefericire, anumiți învățători de istorie și literatură încă nu se pot debarasa de interpretarea tendențioasă a anumitor aspecte istorice ale dezvoltării naționale ceea ce se soldează cu cel mai din urmă naționalism (șovinism). Învățătorul trebuie să fie extrem de abil ca să poată cultiva copiii atît dragostea față de patrie, istoria și cultura ei, limba maternă, cît și gîndul că omenirea este o familie frățească de popoare, o floare rară a Universului și că oamenii sînt într-adevăr frați. Da, este adevărat, există frați rătăciți, dar ei trebuie iertați, compătimiți și primiți înapoi. La vremea lor, bolșevicii numeau toate acestea drept "idealism reacționar", "tolstoism", înlocuindu-le cu o viziune vulgar materialistă asupra lumii care și-a găsit expresia în schimbarea forțată a conștiinței oamenilor, lipsirea lor de pilonii spirituali, "recroirea" nu numai a granițelor de stat, ci și a sufletelor omenești. Neglijarea înțelepciunii spirituale de veacuri și lipsa dorinței de a învăța din lecțiile amare ale istoriei duc omenirea direct spre prăpastie.

Nu se poate ca în vremurile noastre să tragem de la unul la altul bucăți de teritorii și să le îngrădim cu sîrmă ghimpată în timp ce popoarele Europei Occidentale se integrează într-o familie europeană comună. Trebuie să ne simțim nu numai cetățeni și patrioți ai țării noastre, ci și a planetei întregi. Poetul rus Velimir Hlebnikov s-a numit pe el însuși drept "cetățean al Universului". Conștientizarea acestei apartenențe cosmice, imortalității sufletului, eternității existenței, caracterului infinit al cunoașterii și dezvoltării, vor ridica omenirea într-o etapă nouă a Evoluției. Aflîndu-se pe marginea prăpastiei, omul odată și odată trebuie să se decidă: la fund sau spre stele, în adîncul abisului sau spre Lumină.

Orice unitate națională dorește să se autodefinească și nu se dă la o parte de la a avea o bună părere despre ea însăși, și în mod natural, de a acționa de așa manieră încît să-și apere propriile interese. E absolut normal să se întîmple așa. Nimic mai natural decît să vezi că orice națiune dorește să-și aibă locul ei în comunitatea planetară. Necazurile încep acolo unde se aleargă după supremație, după cît mai multă putere, care să ajute la oprimarea altor națiuni. Complicațiile majore apar atunci cînd naționalismul devine o ideologie atît de acaparatoare încît îi împiedică pe oameni să se mai comporte normal, să mai trăiască liber, să mai fie niște individualități umane, supunîndu-i unei retorici colective. O asemenea retorică nu mai dă oamenilor șansa de a privi realitatea așa cum se prezintă ea, împiedicîndu-i să facă față realității. Această retorică este respingătoare pentru că-i forțează pe oameni să se înregimenteze unei discipline naționaliste.

Atîta vreme cît naționalismul are o viață, el are și o biografie. Cum fiecare națiune are o istorie destul de îndelungată, în această istorie biografia naționalismului e o componentă naturală. Există în istoria fiecărei țări momente pozitive determinate de biografia naționalismului, ca și momente extrem de nefericite. La ce ne-ar ajuta să nu recunoaștem că, da, națiunile pot înnebuni, se pot îmbolnăvi? Deci, biografia naționalismului include momente de naționalism isteric, dar și momente ale unui naționalism cumpătat, matur i-aș spune. Naționalismul olandez, cel francez, cel suedez pot fi considerate naționalisme relativ cumpătate, mature; naționalisme democratice. La astfel de popoare am impresia că naționalismul nu se transformă într-o problemă de zi cu zi. Pentru astfel de oameni este suficient de evident că sînt francezi, suedezi, astfel încît ei nu simt nevoia, nu cred că e așa de important să vorbească zi de zi despre asta. Nici vorbă, prin asta nu vreau să spun că în țările occidentale nu există retorici naționaliste. Există - ca pretutindeni în lume.

Cît privește Europa Răsăriteană, cred că ce s-a produs aici a fost un

RETORICA NAȚIONALISTĂ CA INSTRUMENT AL PROMOVĂRII INTOLERANȚEI ETNICE

Gyorgy Konrad

vacuum al valorilor. Și când comunismul a început să dispară din această zonă, cu ce s-a mai rămas? Cu obiceiul, cu patima retoricii colective. Și cum bine știm, nu e chiar atât de dificil să vezi schimbându-se un macaz sau altul de la, să spunem, retorica socialismului național de stat la retorica naționalismului, de la naționalismul comunist, de stînga, la naționalismul fascist, de dreapta. Și este foarte ușor de observat că pentru unii nu comportă nici un fel de dificultate să practice ambele tipuri de retorică; uneori chiar simultan. Și atunci trăsătura ce apropie

familiei, de exemplu; refuzînd mîndria apartenenței la o comunitate profesională, cu ce înlocuiești toate acestea într-o societate civilă insuficient articulată? Cu ce înlocuiești toate aceste multiple și atât de la îndemînă identificări? Nu e greu de ghicit: în lipsa societății civile, singura identificare posibilă rămîne cea cu statul. Și acest stat va deține, din nou, totul - fie că e vorba de România ori Ungaria, de Polonia ori Ceho-Slovacia.

De la capital la averea națională, statul va continua să dețină cea mai mare parte din tot ce are o valoare și

în Ungaria, astfel de acuzatori, de "tribuni". Foști membri ai poliției secrete, astăzi par mistuiți de "flacăra sfîntă" a naționalismului. Cum spuneam mai devreme - asemenea oameni nu trebuie să facă nici un effort spre a trece de la o poziție la cealaltă, de a părăsi o retorică național-socialistă de stat pentru retorica naționalist-fascizantă de astăzi. Pe de o parte, structurile mentale necesare îmbrățișării uneia ori alteia din cele două retorici nu diferă mai deloc. Iar pe de altă parte, retoricele respective sînt atât de similare, încît pot fi considerate identice. Ideea lor comună este limpede: individul nu are nici un drept.

Cred că economia, hai să-i spunem așa, civilă, burgheză, o anumită siguranță, autonomie economică pe care și le pot apropia acum oamenii ar putea să creeze un tip de generozitate. Iar putea face să nu se mai identifice complet cu statul. Societatea civilă ar putea să erodeze, într-o măsură considerabilă, acest stupid, fals sentiment al identificării orbe cu statul. În mod normal, oamenii Europei Centrale și Răsăritene ar fi trebuit deja să înceapă a descoperi că acest soi de simțăminte colectiviste nu reprezintă nimic altceva decît o pîrghie, o unealtă în mîna restrînsului grup al clasei politice, pîrghie cu care acest grup încearcă să aibă sub control totul.

În această perioadă de tranziție - care pentru zona la care ne referim poate fi una extrem de lungă - cu cît lipsa unei culturi a clasei de mijloc se va face mai resimțită, cu atît mai mult spațiu va ocupa cultura naționalistă. E o problemă a modificărilor și evoluțiilor ce pot surveni la diferite niveluri sociale. Cred, sper, că măcar în anumite părți ale Europei centrale și Răsăritene vor exista insule ale unei alte mentalități decît cea a identificării individului cu statul. Și dacă aceste insule vor reuși să supraviețuiască în cît mai multe locuri ale zonei de care vorbim, atunci șansele ca zona să depășească cu bine lunga perioadă de tranziție ce o așteaptă vor fi suficient de consistente.

(Textul de față reprezintă fragmente adaptate dintr-un interviu acordat de Gyorgy Konrad lui Dorin Tudoran, revista *Meridian*, vol. 1, nr. 4, noiembrie-decembrie 1991. Toate drepturile aparțin editorilor)

atît de mult cele două tipuri de retorică pînă la a le face, deseori, să apară identice este caracterul lor de stat. Însă, ce ar putea determina astăzi ca în Europa Centrală și în cea Răsăriteană naționalismele să nu evolueze spre "naționalism liniștit, matur", ci spre retorica naționalistă, spre ideologie, spre implicarea individului într-o masă de manevră, fără ca el, individul, să realizeze că astfel își pierde libertatea?

Pericolul cel mai mare îl reprezintă un soi de înlocuire a unor funcțiuni normale. Cu cît societatea civilă va întîrzia să apară, cu atît naționalismul - ca retorică și ideologie - are mai multe șanse să cîștige teren.

Refuzînd această viață decentă, normală, viața de tip burghez a Europei, cu idealurile ei de bunăstare și lucru bine făcut, bine așezat; refuzînd chiar acel individualism, cu valorile lui, multe din ele devenite un fel de valori ale patriotismului local, tradițional - cultul

poate constitui o pîrghie. Avem de-a face cu tehnica înlocuitorilor. Apare erzațul, "societatea erzaț" - societatea înlocuitorilor...

Urmarea faptului că, în lipsa unei societăți civile bine articulate, statul ar putea rămîne în aceste țări fost-comuniste ale Europei Centrale și Răsăritene, este probabil posibilitatea oferită statului de a critica, de a culpabiliza și de a pedepsi oamenii în numele unor așa-zise interese superioare de stat, ale colectivității; în numele unui ego statal. Și cum bine știm, există în astfel de țări destui oameni care au prins gustul de a critica, de a fi în dezacord. Evident, ei pot fi transformați, foarte ușor, în noii trădători, inamici publici, în noii dușmani ai națiunii.

Sigur că într-un loc ori altul intensitatea unor asemenea companii monstruoase este mai mare, dar fenomenul nu este singular și nu definește doar o țară anume. Cunoscut eu însumi,

STATUL LIBERAL ȘI DREPTURILE MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Levente Salat

Revendicările minorităților naționale sînt etichetate deseori de către oponenții drepturilor minoritare ca naționalism tribal, premodern, fiind comparat cu "naționalismul civic" al națiunilor majoritare, care nu ia în considerare identitățile etnoculturale, care definește statul ca pe o structură neutră etnic și cultural, și care investește cu drepturi egale, și supune la îndatoriri egale, toți cetățenii săi, indiferent de particularitățile acestora. Astfel, naționalismul civic caracterizează perioade mai evoluat de dezvoltării sociale, și diferă de "naționalismul etnic" prin aceea ca nu își propune menținerea și reproducerea instituțională a unei anumite culturi sau a unei identități etnice anume, ci se străduie să fundamenteze comunitatea cetățenilor, corespunzător principiilor democratice și de egalitate acceptate de toată lumea. Plecînd de la aceste principii, adepții naționalismului civic susțin faptul că în timp ce națiunile majoritare, conform cerințelor modernității, lasă în urmă infantilismul naționalismului etnic, minoritățile etnice invocă prin revendicările lor spiritul sec. 19.

Argumentele care urmează a astfel de logică comit simultan două greșeli. În primul rînd, acestea pierd din vedere faptul că modernitatea, contrar prezicerilor și așteptărilor, nu a subminat identitățile etnoculturale. Conform teoreticienilor modernității, identitățile etnice și naționale ar fi trebuit să-și piardă din însemnătate, fie lăsînd locul unei anumite identități supra-naționale, cosmopolite, fie prin apariția unei ere a identităților post-naționaliste, constituționale. Însă acest lucru nu s-a întîmplat: nenumărate studii arată că în întreaga lume sîntem martorii unei stranie renașteri a naționalismelor. Cealaltă greșeală o constituie semnul de întrebare cu privire la neutralitatea etnoculturală a

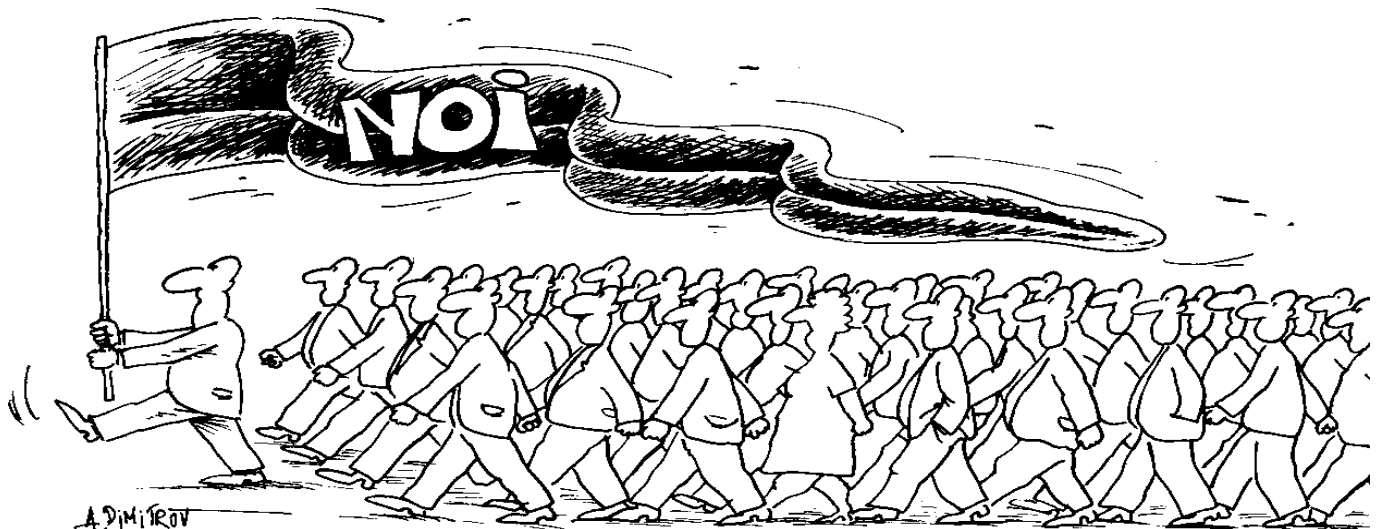
statului de drept liberal: așa cum vom vedea, nimic nu corespunde în realitate acestei presupuse proprietăți, iar referirile la ea în corelațiile amintite ilustrează folosirea rău intenționată a conceptelor.

Anumite greșeli provin din necunoașterea relației dintre stat și cultură, sau cel puțin pot fi corelate cu variantele ei negîndite pînă la capăt. Dilema clasică a democrațiilor liberale este de a afla cum se poate asigura implementarea simultană a egalității și libertății individuale a cetățenilor în fața statului, dacă acești cetățeni diferă prin religie, tradiții culturale, limba maternă sau mod de viață. După cel de al doilea Război Mondial, cînd schimbarea sistemului de protecție a minorităților, bazat pe drepturi colective, cu un alt top de abordare părea inevitabilă, punctul de vedere care susținea că prin asigurarea unui tratament egal al indivizilor protecția instituțională a particularităților etnoculturale poate deveni inutilă, a cîștigat o popularitate însemnată, mai cu seamă în cercurile gînditorilor liberali. Analogia a oferit-o separarea bisericii de stat, proces încheiat cu succes în întreaga Europă, și care a pus capăt nu numai istoriei sîngeroase a războaielor religioase, dar, prin transferul practicilor religioase în sfera privată, a instituționalizat cu succes și protecția - indirectă - a minorităților religioase, asigurînd indivizilor dreptul la libera alegere și practicare a religiei, și o viață comunitară liniștită și fără discriminări.

În atmosfera care caracteriza lumea după cel de al doilea Război mondial, părea firesc ca și problema minorităților etnice să fie soluționată în spiritul toleranței religioase. Identitatea etnoculturală - asemenea religiei - reprezintă un pilon important al vieții particulare a fiecărui om, dar în această privință - argumentau adepții schimbării modului de abordare - nu putem

pretinde de la stat mai mult decît asigurarea condițiilor legale pentru ca indivizii să-și poată alege în mod liber identitatea, să-și poată conserva tradițiile legate de aceasta - atîta timp cît nu intrau în contradicție cu drepturile celorlalți cetățeni - și, în urma opțiunii lor, să nu devină victime ale discriminării. Bineînțeles, toate acestea trebuiau să se limiteze la sfera privată, sfera publică urmînd a fi protejată de toate notele distinctive și manifestările identităților etnoculturale. Așa cum statul liberal de drept nu poate declara drept oficială nici una din confesiuni, trebuind să le trateze pe toate cu același respect, așa nu poate acorda un statut preferențial sau privilegiu nici uneia dintre culturi, nefiindu-i permisă o distingere în acest sens. Separarea statului de etnicitate face deci imposibilă atît recunoașterea oficială a comunităților etnoculturale, cît și aplicarea criteriilor etnice la distribuția bunurilor, a drepturilor și a îndatoririlor.

Acest punct de vedere a găsit după război numeroși adepți în tabăra liberală. Argumentele legate de acesta sînt prezente - deseori în variante elaborate, nuanțate sau aplicate - și în literatura de specialitate a filosofiei politice contemporane. O carieră spectaculoasă a avut, de exemplu, conceptul de "omisiune benignă", care vroia să sugereze că statul nu este interesat în menținerea și reproducerea identităților etnoculturale, dar că trece înțelegător cu vederea, intenția cetățenilor care își propun astfel de scopuri. Unii experți au sesizat că diferențierea tot mai populară "naționalism etnic" vs. "naționalism civic" poate fi explicată prin criteriul neutralității etnoculturale. Cel mai departe în concluzii a mers probabil Michael Walzer, care susține că separarea clară dintre stat și etnie este una din condițiile esențiale ale democrației liberale. După părerea sa,

statul trebuie să se delimiteze de toate comunitățile naționale și etnice care alcătuiesc societatea țării respective, trebuie să refuze participarea sa la reproducerea socială a particularităților, și trebuie să-și păstreze neutralitatea în ce privește "limba, istoria, literatura și sărbătorile oficiale". În opinia lui, una din cele mai convingătoare exemple ale statului neutru din punct de vedere etnocultural îl reprezintă SUA, cu atât mai mult cu cât America nu are o limbă oficială recunoscută de constituție.

Kymlicka, un alt expert de renume, critică dur opiniile - și dintre acestea în mod concret poziția lui Walzer - legate de analogia religie-etnicitate, precum și cele referitoare la neutralitatea națională a statului. Cît privește America, el aduce drept exemplu patru argumente împotriva mistificărilor referitoare la limba oficială de stat. Înainte de toate, el amintește că pe teritoriul SUA predarea limbii engleze este prevăzută de lege. Tot legea este cea care dispune ca obținerea cetățeniei - în cazul imigranților care au vârsta sub 50 de ani - este condiționată de cunoașterea limbii engleze. Aceasta este o cerință exclusivă în cazul angajaților guvernamentali și funcționarilor de stat. Și, în cele din urmă, în partea de sud-vest a SUA, precum și în cazul Insulelor Hawaii, acordarea statutului de stat federativ a putut fi pusă în discuție abia după ce numărul imigranților de cultură engleză a depășit populația minoritară autohtonă de acolo. În schimb, avansării la rang de stat a Porto Rico-ului i se opun atât de mulți, tocmai pentru că o majoritate a vorbitorilor de limbă engleză nu va putea fi asigurată aici cu una cu două. Dispozițiile referitoare la limba de predare și la angajarea funcționarilor guvernamentali, precum și cele legate de obținerea cetățeniei, ca și stabilirea limitelor de funcționare a unităților administrative - în condițiile în care produsul național brut este dat într-o proporție de aproape 50 la sută de sectorul de stat - abia dacă pot fi considerate excepții care nu influențează decisiv "neutralitatea națională" a statului.

Dar privind lucrurile în ansamblu, în condițiile modernității, nici un stat nu își poate permite să nu trateze fiecare din limbile vorbite pe teritoriul său ca limbă oficială. Se poate arăta că analogia dintre religie și etnicitate nu poate fi susținută nici în această privință. Adică statul își poate permite schimbarea, de exemplu, a jurământului juridic religios cu unul laic - și într-un stat multinațional sau chiar multietnic, aceasta ar fi o inițiativă justificată - dar este de neînchipuit excluderea limbii din activitatea justiției. Așa cum au arătat mai mulți experți - una din consecințele importante ale modernității a fost aceea că anumite țări au integrat societatea cu ajutorul limbii unitare și a conștiinței de "noi", respectiv a celei comunitare valabile

pe întreg teritoriul statului, și au asigurat accesul egal al cetățenilor la instituțiile sociale. Aceste strădanii au fost motivate nu neapărat de imperialismul cultural sau de prejudecăți etnocentrice, ci de câteva cerințe foarte pragmatice ale dezvoltării societății caracteristice epocii moderne. Economia modernă avea nevoie înainte de toate de forțe de muncă corespunzător instruite și care să dispună de o mobilitate corespunzătoare. În lipsa unui sistem public de instruire desfășurat într-o limbă comună, care să respecte standardele țării respective este greu de imaginat că cetățenii țării vor porni cu șanse egale în competiția de pe piața muncii. Pentru un stat prosper este în continuare indispensabil ca cetățenii săi să fie solidari între ei, gata să aducă sacrificii pe care le pretinde sistemul bazat pe reciprocitatea serviciilor sociale. Indivizii legați prin conștiința de "noi" și prin identitatea comună sînt mult mai pregătiți să facă aceste sacrificii, iar limba comună și istoria cunoscută ca fiind comună contribuie în mare măsură la fundamentarea conștiinței lor colective. Pentru a caracteriza acest proces, Kymlicka introduce conceptul de "cultură societală". În opinia sa, fiecare stat care poate fi inclus în categoria democrațiilor liberale a trecut odată printr-o perioadă a dezvoltării sale în care răspîndirea culturii societale pe întreg teritoriul său a constituit scopul care a mobilizat cele mai multe energii sociale. Cultura societală se concentrează prin urmare pe un anumit teritoriu, și principala sa caracteristică este faptul că ea cuprinde toate instituțiile societății, în egală măsură din sfera privată și cea publică, și, prin limba folosită în comun, devine accesibilă oricărui cunoscător al ei. Cultura societală cuprinde așadar fiecare teritoriu al existenței sociale, fără a conține însă obiceiurile culturale sau religioase ale culturii luate în sens tradițional, stilurile de viață sau elementele formelor de viață particulare caracteristice comunităților mici sau familiale. În această privință cultura societală înseamnă mai puțin - este "mai subțire" spune Kymlicka - decît accepțiunea etnografică a conceptului de cultură, dar reprezintă mai mult decît aceasta, prin pluralismul ei: ea cuprinde fiecare strat caracterizat de particularități etnoculturale și religioase, de stil de viață și de convingere, identificabil într-o societate dată. Prin înțelesul astfel conceput al termenului de cultură putem afirma despre cetățenii americani vorbitori de limbă engleză că sînt integrați prin aceeași cultură, ceea ce nu exclude opțiunile personale legate de religie, sistem de valori sau stil de viață.

Ce se întîmplă însă atunci cînd o țară este multiculturală, în sensul definit de Kymlicka? Prezența etniilor nu constituie în general un obstacol în calea formării culturii societale. Relația minorităților

naționale cu proiectul culturii sociale este de obicei mai problematică. În general, depinde de ambele părți, inclusiv de antecedentele istorice, dacă minoritățile vor vedea în încercările de creare a culturii societale instituționalizarea drepturilor și libertăților lor, sau pericolul opresiunii etnoculturale. Corespunzător acestei raportări, istoria ne oferă în egală măsură exemple în care cultura societală a exclus toate încercările alternative de pe teritoriul unei țări - cazurile Franței și Germaniei - cît și cazurile Belgiei, Elveției, Canadei sau Spaniei - în care minoritățile s-au opus presiunii exercitate asupra lor în vederea integrării în cultura societală unitară și au creat propria lor cultură societală paralelă, cu toate condițiile instituționale, lingvistice sau de altă natură.

Apariția culturii societale pe teritoriul unui stat depinde de o politică guvernamentală conștientă și consecventă. Prima și cea mai importantă decizie pe care trebuie să o ia un guvern în intersul consolidării unei culturii societale se leagă de limbă. Cînd un guvern decide ce limbă să folosească în comunicarea cu cetățenii săi, în ce limbă să decurgă educația în școli, cu ajutorul cărei limbi să comunice oamenii în oficiile de stat, la tribunal, în instituțiile sanitare, atunci ia în același timp și cea mai importantă decizie privitoare la viitorul culturii societale. Ceea ce înseamnă totodată că limba care nu este întreținută de o anumită cultură societală, în condițiile societății moderne, industrializate, este condamnată mai întîi la o marginalizare treptată, iar apoi la pieire. O astfel de limbă poate fi ținută în viață sub o formă ritualizată și pe o perioadă mai lungă sau mai scurtă de către elită - de multe ori fanatizată - sau se poate păstra, de asemenea pentru o perioadă incertă, în cercul comunităților tradiționale, izolate, rămase în afara curentului principal al societății. Deciziile guvernelor privitoare la limbile recunoscute oficial și utilizabile în mod public indică deci - în cazul statelor multinaționale - și care cultură societală are viitor și va număra 1 pe teritoriul statului respectiv.

Viabilitatea șanselor de supraviețuire a culturilor societale este influențată și pe mai departe în mod hotărîtor de politica imigrațională a guvernului. Imigrarea poate avea un efect benefic asupra culturii societale în măsura în care guvernul unui stat ține sub control numărul imigranților, și dacă imigranții însușesc limba și istoria celor care-i primesc.

(Textul de față reprezintă fragmente din lucrarea *Puncte de vedere la interpretarea multiculturalismului în România*. Revista *Alterra*, anul VI, 2000. Toate drepturile aparțin editorilor. Traducere de Marius Cosmeanu)

MULTICULTURALISMUL ȘI MULTILINGVISMUL ÎN ELVEȚIA

Francois Grin

Elveția este adesea citată și dată exemplul ca o poveste de succes pentru modul în care ea abordează diversitatea lingvistică și culturală.

Rădăcinile multilingvismului elvețian

În pofida unei populații mici de peste 7 milioane, Elveția are 4 limbi naționale oficiale: 1) germana (declarată drept "limbă principală" de comunicare, fie sub formă standard, fie sub formă de dialect, de către 63,6 % din totalul populației); 2) franceza (de către 19,2 %); 3) italiana (de către 7,6 %) și romanșa (Romanche) (de către 0,6 %), potrivit rezultatelor recensământului federal din 1990. Mai mult, 9 % din populație afirmă că pentru ei nici o limbă națională nu este ca atare "principală" ceea ce reprezintă un procentaj foarte înalt sub aspect internațional. Situația lingvistică actuală din Elveția poate fi explicată și prin factorul istoric care stă la baza atât a aspectelor tari, cât și a celor slabe, ale cvadrilingvismului elvețian.

Dacă e să simplificăm la maximum șapte secole de istorie (adică începând cu 1291, an care este considerat drept "începutul" istoriei elvețiene când s-au aliat trei comunități mici din văile alpine), creșterea Elveției pînă la actualele hotare poate fi definită ca una lentă. Celor trei comunități mici li s-au alăturat alte cantoane ale căror scop major era de a rezista poftelor hrăpărețe ale imperialismului statelor vecine, în special ale Austriei, și consecutiv ale Burgundiei, Savoy-ului și Franței. Elveția a fost considerată oficial de alții drept o țară iubitoare de pace și exemplu de națiuni mici (cantoanele) care sînt gata de orice sacrificii pentru a-și apăra libertatea și independența. Bineînțeles, aceasta este o reprezentare prea trandafirie: certurile între cantoane erau un loc comun, luptă acerbă pentru putere, iar unele cantoane adesea aduceau mai mult a vasali pînă a fi primiți ca membri cu drepturi depline ai Confederației. Și totuși, aceasta a fost temelia a ceea ce poate fi numit *mitul* elvețian în sensul sacralizării unor elemente alese din istorie și incluse într-o reprezentare globală a originilor naționale. Crearea și succesul acestui mit pot fi explicate în mare parte prin împrejurări istorice.

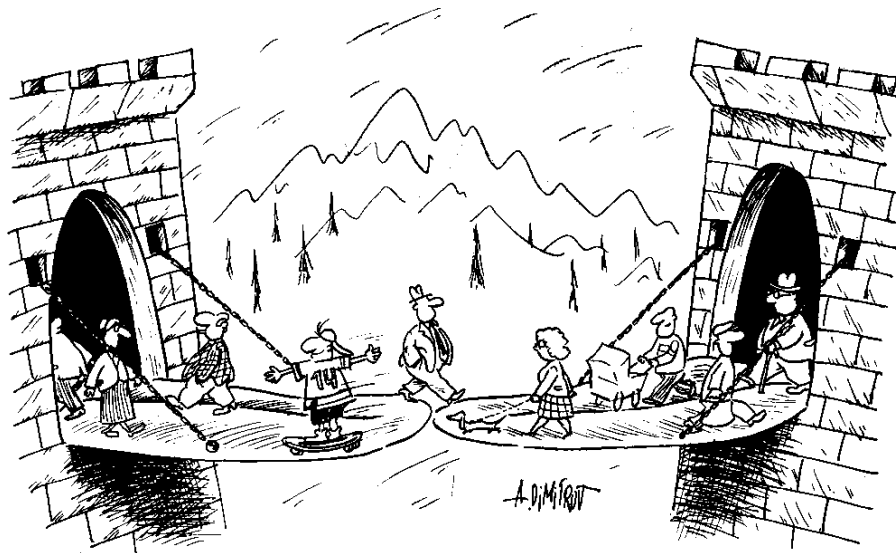
Elveția a apărut ca stat "modern" după sfîrșitul războaielor lui Napoleon.

Hotarele ei actuale au fost recunoscute la Congresul din 1815 de la Viena și prima ei Constituție cu adevărat modernă datează din 1848. Cu toate acestea, în prima parte a secolului 20, o țară ca Elveția era privită ca un lucru straniu și suspect. Mai întîi de toate, era singura republică situată în mijlocul unor monarhii agresive și reacționare. Deja atunci ea era o țară multilingvă într-o perioadă cînd statul național unitar se considera ca cea mai performantă și legitimă formă a puterii politice. În acele timpuri, o corespondență clară de "unu la unu" între stat și națiune pe de o parte, între națiune și limbă, pe de altă parte, era considerată a fi în firea lucrurilor. De aceea, Elveția trebuia să-și legitimizeze existența, inclusiv caracteristicile ei neobișnuite cum erau multilingvismul; pînă aici mitul național a fost dezvoltat într-un mod mai mult sau mai puțin conștient. În practică aceasta însemna că presupusul cvadrilingvism destabilizator al țării urma să se transforme într-un avantaj și o caracteristică prețioasă și utilă. Ceea ce era privit atunci ca un lucru fatal ce ar duce iminent la dezastru s-a dovedit a fi (și chiar proclamat) esența națiunii elvețiene: *Willensnation* (națiunea voinței), națiunea care s-a definit în mod precis prin diversitatea ei lingvistică și a căpătat sensul propriei identități naționale, exprimîndu-și sufletul prin diversitate și nu în pofida ei.

De asemenea, anumite considerații de politică internă au intrat în joc. În 1848, un scurt război civil între cantoanele rurale (și în mare lor majoritate catolice) pe de o parte, și cantoanele urbane (și

în mare parte protestante), pe de altă parte, a fost cîștigat destul de repede de cei din urmă. Pentru a risipi temerile părții biruite pe viitor, s-a făcut un pas extrem de important: s-a acceptat în mod explicit și oficial diversitatea lingvistică și culturală a țării. Astfel, în Constituția din 1848 trei limbi sînt menționate drept naționale și absolut egale: germana, italiana și franceza.

Crearea mitului elvețian național a fost o operațiune de un mare succes social-psihologic, pentru că originile mitului au fost, în linii generale, nu numai pur și simplu acceptate, ci chiar date uitării. Atunci cînd nimeni nu-și bate capul în legătură cu un mit oarecare înseamnă că acesta a avut succes. Cu anii, alte caracteristici nobile s-au adăugat mitului național: ordinea, munca asiduă și de calitate, curățenia, precizia și umanismul simbolizat prin Crucea Roșie etc. Toate acestea au oferit o bază foarte importantă pentru niște aranjamente instituționale neobișnuite. Atașamentul cetățenilor față de autoreprezentarea Elveției drept țară multilingvă și-a găsit confirmarea în martie 1996 cînd cu o majoritate copleșitoare de voturi s-a acceptat schimbarea art. 116 a Constituției federale, schimbare ce-i permite guvernului federal să-și sporească sprijinul pentru limbile și culturile romanșă și italiană, și să se antreneze în măsuri al căror scop este îmbunătățirea contactelor și comunicării dintre diferite grupuri etnice. Cîteva elemente au făcut sarcina de edificare a mitului și menținerea ei mai ușoară. Trei din ele vor fi menționate mai departe. În primul rînd, porțiunea vorbitoare de

franceză a Elveției nu a fost niciodată, în orice segment al istoriei sale, (cu excepția câtorva ani de guvernare a lui Napoleon plus anexare parțială) parte a Franței; elvețienii vorbitori de limbă franceză (sau romanzii - les romands - elvețieni care nu trebuie confundați cu grupul românș) nu sînt în nici într-un fel descendenți sau verișori ai francezilor; acest lucru merită se referă în special la grupurile Quebecois care au niște legături istorice cu Franța absolut diferite. În mod asemănător, porțiunea vorbitoare de germană a Elveției niciodată nu a fost parte a Germaniei (a cărei unificare a avut loc numai în 1871), iar porțiunea vorbitoare de italiană a Elveției nu a fost nici ea niciodată parte a Italiei. În consecință, orice aluzii la tendințe centrifuge pot fi respinse ca absurde din start. În al doilea rînd, hotarele lingvistice nu corespund hotarelor politice dintre cantoane. Trei cantoane sînt bilingve (franceza și germana), iar unul este trilingv (germana, romanșă și italiana). În al treilea rînd și aceasta la fel în contrast cu unele cazuri de țări multilingve - hotarele lingvistice nu corespund, în linii generale, hotarelor religioase; de exemplu, și partea vorbitoare de franceză, și cea de germană, a Elveției, sînt împărțite în mod egal între cantoane protestante și catolice din punct de vedere istoric.

Doar numai cantonul Ticino vorbitor de italiană este aproape în întregime catolic, dar chiar zonele foarte mici unde se vorbește romanșă, unde locuiesc peste 40 000 de mii de cetățeni, cuprind comunități de o religie sau alta destul de omogene.

Din cele menționate mai sus reiese clar că rădăcinile modului elvețian de "abordare" a diversității lingvistice și culturale sînt diferite de cele din alte țări multilingve, chiar din lumea occidentală.

Aranjamentul instituțional

Aranjamentul instituțional prin care este abordată diversitatea lingvistică reflectă în mod oficial și menține caracteristici geolingvistice specifice. Una din ele - hotarele lingvistice - a fost deja menționată. Aceasta constituie un aspect cheie al situației din Elveția. Existența unor asemenea hotare bine delimitate care separă regiunile lingvistice corespunzătoare înseamnă că, în afară de un număr neînsemnat de municipalități, nu există nici un fel de bilingvism oficial la nivel local. Elveția poate fi cuadrilingvă, dar ca atare orice punct al teritoriului ei poate fi privit ca

monolingv. În consecință, a trăi în Elveția înseamnă a "trăi" completamente în limbile germană (limba literară, dialectul elvețian-german, nu importă), franceză sau italiană. Cazul regiunilor mai mici unde se vorbește romanșă - un fel de insulițe lingvistice aproape în întregime înconjurate de regiuni vorbitoare de germană - este mai puțin clar și hotarul lor lingvistic este mai puțin "delimitat". Aici prezența și vizibilitatea limbii germane și dialectului elvețian-german este foarte puternică inclusiv în inima tradiționalului "teritoriu românș". Cele trei regiuni distincte din punct de vedere lingvistic nu au același grad de omogenitate; în special, peste 20 % din populația din regiunea vorbitoare de limbă franceză - care este mai diversă din punct de vedere lingvistic - afirmă că limba lor de bază nu este franceza. Cu toate acestea, în orice regiune lingvistică există o limbă desemnată drept oficială. Acest lucru reflectă interacțiunea celor trei principii instituționale care reprezintă pilonii abordării diversității (ori guvernarea diversității) în Elveția. Principiile respective sînt următoarele: *teritorialitatea lingvistică, libertatea lingvistică și complementaritatea*.

Teritorialitatea este definită ca principiu constituțional nescris, conchis de către Tribunalul Federal (Curtea Supremă) din art. 116 al Constituției Federale. El stipulează că în limitele hotarelor lor, cantoanele, au dreptul să mențină și asigure omogenitatea *teritoriului* lor lingvistic. Cu alte cuvinte, stabilitatea hotarelor lingvistice este consfințită în jurisdicția federală. O consecință directă a prevederii respective este faptul că, de exemplu, nu există drepturi pentru învățămîntul în limba franceză în partea vorbitoare de germană a Elveției și invers. Bineînțeles, cantoanele sînt libere să meargă la compromis și să fie tolerante. Anume în acest sens ele procedează de cele mai multe ori. Dar acolo de fapt cetățenii nu au dreptul la învățămînt într-o altă limbă decît cea oficială.

Principiul *libertății lingvistice* este, de asemenea, recunoscut drept unul constituțional nescris. Mai mult, el este recunoscut de către Tribunalul Federal în calitate de drept fundamental în sensul că el este necesar pentru exercitarea altor drepturi fundamentale cum este, de pildă, dreptul la libertatea expresiei. Libertatea lingvistică presupune drepturi care permit cetățeanului să folosească orice limbă în sfera lui/ei privată care include și limba de afaceri sau comerț. În unele cazuri foarte rare cantoanelor li

s-a recunoscut competența de a restrînge acest drept, dar în general ele nu recurg la așa ceva.

Cel de al treilea pilon al aranjamentului elvețian este principiul complementarității. Trebuie să ne aducem aminte că suveranitatea Elveției se bazează pe cantoane care delegă anumite competențe Confederației. Atît timp cît o competență nu este acordată în mod explicit guvernului federal prin Constituție, ea rămîne la latitudinea cantoanelor. Drept exemplu pot servi învățămîntul (deși anumite aspecte ale învățămîntului superior sînt reglementate la nivel federal) și politica lingvistică. Bineînțeles, o consecință directă este faptul că nu există nici o politică lingvistică la nivel federal contrar la ceea ce observăm că se întîmplă în Canada ale cărei autorități federale se implică în permanentă în politicile și chestiunile legate de limbă. O altă consecință importantă este faptul că dacă o competență anumită urmează a fi exercitată de către cantoane, atunci actele administrative emise pe baza acestei competențe vor fi formulate în limba oficială a cantonului respectiv. În cantoanele bilingve autoritățile folosesc, de regulă, o limbă sau cealaltă (dar nu pe ambele) pentru prestarea locală a serviciilor (cum ar fi învățămîntul), în conformitate cu hotarul lingvistic. În cazul cantonului trilingv Grischun/Graubunden/Grigioni, alegerea limbii oficiale a fost pusă în sarcina autorităților comunale, iar politica lingvistică este definită la nivelul celei mai mici unități politice.

Pe lîngă principiul de complementaritate Elveția mai aplică un sistem special numit *federalismul executării*. Potrivit acestui sistem cantoanele trebuie să îndeplinească anumite obligații ce țin de guvernul federal. Aceasta se referă, de obicei, la îndatoriri ce presupun contactul direct cu publicul local. De exemplu, colectarea impozitelor federale este administrată de către autoritățile cantoanelor. Pe scurt, sistemul elvețian este foarte teritorial (cu toate că actualmente se resimte o tendință spre o aplicare mai "diferențiată" a teritorialității) și totodată foarte localizat.

(Textul de față reprezintă fragmente din lucrarea *Language Policy in Multilingual Switzerland: Overview and recent Developments*. Toate drepturile aparțin Centrului European pentru Problemele Minorităților. Traducere de Gabriel Mumjiev)

ORGANIZAȚII LOCALE NEGUVERNAMENTALE NON-PROFIT:

- 1) **Asociația pentru Relații Etnoculturale.** A căpătat personalitate juridică în ziua de 22 ianuarie 2001. Data constituirii: 6 ianuarie 2001. Nr. de înregistrare la Ministerul Justiției: 1640. Scopurile asociației: Stabilitatea și dezvoltarea relațiilor de prietenie, colaborare, legături culturale, schimb, înțelegere și încredere reciprocă, pace între popoare, minorități etnice, națiuni și țări pe baza cunoașterii reciproce a culturilor lor naționale și etnice, a moștenirii istorice, culturale și realizărilor contemporane în domeniul culturii și artei, dezvoltarea contactelor individuale în domeniul culturii și artei, dezvoltarea contactelor individuale și în masă între cetățenii diferitor țări.

Vocea Civică

Volumul 7, Nr.4 (37)   Iunie 2001

*Ideea acestei publicații îi aparține
lui Dorin Tudoran*

Editor

**Centrul pentru
Dezvoltarea Democrației
Participative**

Str. George Meniuc, nr. 3
MD2009 Chișinău, Moldova
Tel.: 733255, tel./fax: 731477
E-mail: cddp@ifes.md

Director Executiv
Igor Boțan

Coordonatori de programe:
Gabriel Mumjiev
Ina Gutium
Margareta Mămăligă
Tamara Chitroagă

Această ediție specială
a "Vocii Civice"
a fost publicată
cu sprijinul financiar
al Guvernului SUA
care nu este responsabil
de conținutul ei.

De asemenea, asociația își propune să contribuie la: păstrarea și dezvoltarea culturii, identității naționale a minorităților etnice din Republica Moldova; împărtășirea valorilor spirituale a culturii naționale moldovenești, rusești și în general a moștenirii culturale universale; integrarea în comunitatea europeană și mondială; promovarea legăturilor de creație, contactelor și schimburilor culturale între colectivități artistice de diferite naționalități; satisfacerea intereselor cultural-estetice ale cetățenilor.

Adresa sediului: Chișinău, str. Mateevici 109/1, Tel/fax: (373-2) 560138. Președinte: Serghei Kassirov. Persoana de contact: Ecaterina Tîrșu, (373-2) 74 41 49.

- 2) **Comunitatea Ciuvașă din Republica Moldova.** A căpătat personalitate juridică în ziua de 9 decembrie 1996. Data constituirii: 5 octombrie 1996. Nr. de înregistrare la Ministerul Justiției: 0182. Scopurile comunității: activitatea ei este îndreptată spre întărirea înțelegerii și încrederii reciproce, colaborării multilaterale și prieteniei între popoarele Republicii Moldova și Republica Ciuvașă a Federației Ruse, oferirea publicului moldovenesc și ciuvaș a posibilității de a lua cunoștință de istoria și tradițiile celor două republici, realizările lor în domeniile economic, științific, tehnic, cultural, de învățămînt și sport.

Adresa sediului: Chișinău, str. Mateevici 109/1, Tel/fax: (373-2) 560138.

ORGANIZAȚII NEGUVERNAMENTALE INTERNAȚIONALE:

- 1) **Centrul European pentru Drepturile Romilor (European Roma Rights Center).** Misiunea: combaterea rasismului și discriminării împotriva romilor, monitorizarea situației minorităților romilor din Europa și apărarea sub aspect juridic a victimelor încălcărilor drepturilor omului. Aria geografică a activităților: Europa. Activități: Centru de documentare și tipărire, apărare juridică, studii, burse pentru studenții romi, seminarii.

Adresa: PO Box 10/24 H-1525 Budapest, Hungary; tel: (361) 428 23 51, fax: (361) 42823 56, E-mail: errc@errc.org, pagina de Internet: www.errc.org

- 2) **American Express Foundation** este o organizație americană neguvernamentală care face parte din Programul Filantropic al companiei American Express (American Express Philanthropic Programme). Fundația oferă granturi organizațiilor culturale, etno-culturale, de învățămînt și comunitare din întreaga lume. Principalele domenii de activitate ale fundației sînt următoarele: moștenirea culturală; independența economică și serviciile comunitare. Fundația promovează diversitatea culturală și comunicarea inter-culturală.

Adresa: American Express Tower, World Financial Center, 200 Vesey Street, New York, NY 10285, USA. Tel.: (1 - 212) 640 4649, fax: (1 - 212) 693 1033. Pagina de Internet: www.americanexpress.com

Opiniile exprimate în articolele publicate aparțin autorilor și nu reprezintă, în mod necesar, și punctul de vedere al Vocii Civice. Întreaga responsabilitate pentru veridicitatea celor afirmate aparține exclusiv autorilor articolelor.